

**ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ε΄
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ**

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η Αρκαδία είναι περιοχή που βρίσκεται στο μέσο της Πελοποννήσου και είναι κατά το πλείστον ορεινή. Σε αυτήν είχαν κατοικήσει εξ αμνημονεύτων χρόνων οι λεγόμενοι Αρκάδες¹ από τα αρχέγονα φύλα αυτής της χερσονήσου. Μεταξύ των πολυχνίων και των χωρών της ευανδρού αυτής Αρκαδίας, ξεχωρίζει η κωμόπολη Δημητσάνα, η οποία βρίσκεται στις πλαγιές των Αροανείων Ορέων, δίπλα στον Λούσιο ποταμό, ο οποίος εκβάλλει στον Αλφειό ποταμό. Στην θέση αυτή, στα αρχαία χρόνια υπήρχε είτε η πόλη Θεισόα, είτε κάποια άλλη αρχαία γειτονική πόλη.

Από τις σωζόμενες ιστορικές παραδόσεις φαίνεται, πως η Δημητσάνα ήταν κέντρο της τοπικής βιομηχανίας, ως και άλλων τεχνών με άξιος τεχνίτες. Περί τα μέσα του 18ου αιώνα, δύο κάτοικοι αυτής, μαθήτευσαν στην αξιόλογη Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης. Ίδρυσαν λοιπόν στην πατρίδα τους –ως τύπο και υπόδειγμα αυτής- την Σχολή της Δημητσάνας², η οποία και έγινε το ανώτατο διδασκαλείο της Πελοποννήσου και χάρη σε αυτήν, διαδόθηκε πάρα πολύ το φως της παιδείας, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και στο εξωτερικό.

Η κωμόπολη της Δημητσάνας, καυχάται ως πατρίδα πολλών Αρχιερέων, Αρχιεπισκόπων, Πατριαρχών, Διδασκάλων, ιατρών, πολιτικών, ως και άλλων ενδόξων ανδρών. Σήμερα δε [μέσα 19ου αιώνας], κατοικείται από 1000 περίπου οικογένειες, κτηματιών, εμπόρων, μεταπρατών, βιομηχάνων, βοσκών και γεωργών. Διαπρέπουν σε αυτήν και λόγιοι άνδρες, εξαιρετικής μόρφωσης, οι οποίοι και κοσμούν τις διάφορες τάξεις των συμπολιτών.

Αυτής της κωμόπολης ένδοξο γέννημα και θρέμμα, υπήρξε ο Πατριάρχης Γρηγόριος, ο οποίος έλαβε μαρτυρικό θάνατο στην έναρξη της υπέρ της ανεξαρτησίας ιερού αγώνα των Ελλήνων, και με αυτό τρόπο τον τρόπο τίμησε την Εκκλησία. Αυτού την βιογραφία και συντάσσουμε.

Γεννήθηκε το 1745. Ο πατέρας του ονομαζόταν Ιωάννης Αγγελόπουλος, η μητέρα του Ασημίνα Παναγιωτοπούλου, και ο ίδιος βαπτίσθηκε Γεώργιος. Στην πατρίδα του, έμαθε τα πρώτα εγκύκλια γράμματα, ως και τις απαρχές της χριστιανικής ζωής, από τον θείου του και νονό του Μελέτιο Ιερομόναχο, ως και από έτερον διδάσκαλον της Δημητσάνης, τον Αθανάσιο

ιερομόναχο τον Ρουσόπουλον. Το 1765, σε ηλικία 20 ετών, ποθώντας να μάθει τα Ιερά γράμματα, μετέβη μαζί με τον δάσκαλο του Ρουσόπουλο στην Αθήνα, όπου και μαθήτευσε για δύο σχεδόν χρόνια δίπλα στον τότε πολυμαθή δάσκαλο των Αθηνών Δημήτριο τον Βόδα. Ο δάσκαλος του Γεωργίου, Ρουσόπουλος, με παράκληση των Αθηναίων, έμεινε στην Αθήνα, διδάσκοντας στην Σχολή, μέχρι που κοιμήθη, το 1780. Στο μεταξύ, ο Γεώργιος, το 1767 μετέβη στην Σμύρνη.

Ο Γεώργιος, φτάνοντας στην Σμύρνη, έμεινε δίπλα σε άλλον θείο του, Μελέτιον και αυτόν, ο οποίος είχε το διακόνημα του Εκκλησιάρχου στην εκκλησία. Διακονούσε τον θείο του και ταυτόχρονα παρακολουθούσε τα μαθήματα της περίφημης τότε Ευαγγελικής Σχολής. Έπεπα, πήγε στις Στροφάδες νήσους [κοντά στην Ζάκυνθο], όπου και μένοντας για λίγο σε κάποιο μονύδριο, ενδύθηκε το μοναχικό σχήμα, μετονομαζόμενος σε Γρηγόριο. Από εκεί, πήγε στην Πάτμο, όπου και μαθήτευσε δίπλα στον Δανιήλ τον Κεραμέα, όπου με ενδελέχεια και επιμέλεια μάθανε τους λόγους της θείας και της ανθρώπινης σοφίας.

Όταν βρισκόταν στην Σμύρνη, είχε γνωριστεί με τον μητροπολίτη αυτής Προκόπιο [Πελοποννήσιος και αυτός]. Εκείνος, μαθαίνοντας για τους τρόπους του Γρηγορίου, την χρηστότητά του και την κατά Θεόν ζωή του, προσκάλεσε αυτόν, όταν τελείωσε τις σπουδές του στην Σχολή της Πάτμου, στην Σμύρνη, και τον προχειρίζει Αρχιδιάκονο. Στο μεταξύ, εκείνη την περίοδο στην Πελοπόννησο επικρατούσε μεγάλη ανωμαλία και ταραχή, εξαπίας των γεγονότων του 1770. Για αυτό και ο Γρηγόριος, μεταφέρει στην Σμύρνη τους γέρους γονείς του [τους οποίους και γηροκόμησε έως της κοιμήσεώς τους], ως και τον αδελφό του Παναγιώτη³ και τις δύο αδελφές του Άννα και Εξακουστή⁴.

Ο Γρηγόριος, αφού έλαβε τους κανονισμένους βαθμούς της ιεροσύνης, πήγε στην πατρίδα του καθώς ποθούσε να δει το γενέθλιο έδαφος και τους εκεί εναπομείναντες συγγενείς του. Στην Δημητσάνα, σχολάρχης της περίφημης Σχολής της ήταν ο μικρός Αγάπιος Παπαντωνόπουλος τότε. Οικοδόμησε ο Γρηγόριος με δικά του έξοδα οκτώ ευρύχωρα δωμάτια, ώστε να μένουν δωρεάν οι ξένοι άποροι μαθητές. Από εκεί μετέβηκε κατ' εντολήν του Μητροπολίτου Προκοπίου στην πατρίδα αυτού, στα Σαμπάζικα της Καλαμάτας, ώστε να στεφανώσει κάποιον ανεψιό του. Αφού εκπλήρωσε την εντολή αυτή του Μητροπολίτη, επέστρεψε στην Δημητσάνα και μετά από λίγο αναχώρησε για την Σμύρνη⁵.

Το 1784, ο Σμύρνης Προκόπιος έγινε Πατριάρχης. Παράλληλα, ο ηγεμόνας Υψηλάντης, πρότεινε στην Σύνοδο προς πλήρωση της χηρευούσης Μητροπόλεως Σμύρνης, κάποιον Ιερομόναχο Ναθαναήλ, λόγιον, διδάσκαλο της οικίας του. Αλλά, ο Προκόπιος, όταν ενθρονίστηκε, επαίνεσε τον Ναθαναήλ και του υποσχέθηκε προς θα χειροτονηθεί Μητροπολίτης στην πρώτη επαρχία που θα κενωθεί. Όμως, για την Μητρόπολη Σμύρνης, πρότεινε στην Σύνοδο τον Γρηγόριον, βεβακώνοντάς τους για την παιδεία και την αρετή του, ως και για την υπόληψη και αγάπη που τρέφουν οι κάτοικοι της Σμύρνης προς το πρόσωπό του. Για αυτό και η Σύνοδος ομόφωνα αποφάσισε και εξέλεξε τον Γρηγόριο Μητροπολίτη Σμύρνης –άμα και διάδοχό του Προκοπίου- και τον κάλεσε να έλθει εις την Πόλη. Οι δε Σμυρναίοι, όταν άκουσαν πως νέος Μητροπολίτης τους θα ήταν ο Γρηγόριος, χαρήκαν και τον προϋπάντησαν πάνδημα, κατά την ενθρόνισή του.

Η επί 13 χρόνια ποιμαντορία του, όχι μόνο δικαίωσε τις ελπίδες των Σμυρναίων, αλλά και υπερέβη αυτές. Την αλήθεια των λεγομένων μαρτυρούν τα γεγονότα τα οποία και αναφέρονται κάτωθι.

Κατά πρώτον, δεν παρέλειπε συνεχώς να κηρύττει τον Θείο Λόγο. Από την αρχή στενοχωριόταν που οι ναοί τόσο στην Σμύρνη όσο και στα χωριά ήταν πολύ λίγοι και προσπάθησε αυτό να το αλλάξει. Υπήρχαν πολλές και ανυπέρβλητες δυσκολίες, οι οποίες εμπόδιζαν τους Σμυρναίους να οικοδομήσουν εκκλησίες. Όμως ο Γρηγόριος, γεμάτος από ζήλος, αναβίωσε αυτόν τον αγώνα. Αρχικά, με βάση ενός προνομίου το οποίο δίδοταν στους Επισκόπους από την Οθωμανική εξουσία, συνέστησε σε 2 χωριά, μικρούς ευκτήριους οίκους, τους οποίους έπειτα με επιτηδεότητα και φρονίμως τους μετέτρεψε σε ευρύχωρους ναούς. Στην Σμύρνη, μόνο μία Εκκλησία καλή και αποπερατωμένη υπήρχε, αυτής της Αγίας Φωτεινής, η οποία όμως ήταν στενάχωρη, σεσαθρωμένη και η στέγη της κατά το πλείστον ήταν από κερόπανο, ώστε οι εκκλησιαζόμενοι να βρέχονταν τον χειμώνα. Αυτήν την Εκκλησία, ο Γρηγόριος, με δυνατούς πόνους και με την βοήθεια πλουσίων και δυνατών ομογενών της Κωνσταντινούπολης, εκ βάθρων ανέγειρε λαμπρά και μεγάλη, ώστε να θαυμάζεται από όλους.

Οι κληρικοί, σύρονταν στους δρόμους της πόλης, προκειμένου να πληρώσουν το χαράτσι. Ο Γρηγόριος, μη ανεχόμενος να βλέπει αυτό τον διασυρμό, απάλλαξε αυτούς από την υποχρέωση να πληρώνουν τον βίαιο αυτό δασμό, συμφωνήσας να πληρώνεται από του κοινού της πόλεως ορισμένη ποσότητα για τον κεφαλικό φόρο όλων των κληρικών.

Επειδή, ως συμβαίνει παντού και πάντοτε, πολλοί Ορθόδοξοι, έχοντας μεταξύ τους διαφορές, πήγαιναν στα δικαστήρια και πολλές φορές ζημιώνονταν, αυτό, ο ποιμήν ο καλός το έφερε βαρέως. Για αυτό λοιπόν, προσκαλούσε πολλάκις τους αντίδικους και τους ενουθέτησε, λέγοντάς τους να είναι διαλλακτικοί μεταξύ τους. Τους ειρήνευε, τους συμβίβαζε αποδίδοντας στον καθένα το δίκαιο, και έτσι, στην πειστική και ήρεμη φωνή του ειρήνευαν τα πλήθη και περακώνονταν οι μεταξύ των Ορθοδόξων διαφορές. Αξιομνημόνευτο δε, είναι και το εξής έργο του αοιδιμου, το οποίο αποδεικνύει τον Ευαγγελικό του χαρακτήρα. Κάποτε, στην Σμύρνη, στην κοινότητα των χριστιανών, επήλθε έριδα. Ο δε Μητροπολίτης, προσπαθώντας να συμβιβάσει τα αντιμαχόμενα μέρη, υποστήριξε την πλευρά εκείνη η οποία είχε το άδικο. Συνεδητοποιώντας μετά από λίγο το παράπτωμά του, από τον θρόνο της Εκκλησίας, μιλώντας για την ομόνοια, κατέβηκε: «φορώντας την αρχιερατική του στολή, με ταπεινότητα, με συντετριμμένη καρδιά και κλαίγοντας, ομολογεί το παράπτωμά του, πέφτει στο πάτωμα, και ζητεί από όλους να τον συγχωρήσουν»⁶.

Αυτές, αλλά και άλλες πολλές ήταν οι αγαθές πράξεις του και τα παραδείγματα τα οποία φανέρωναν την αρετή του, κατά την διάρκεια των 13 χρόνων ποιμαντορίας του στην Σμύρνη. Επί Πατριαρχείας Γερασίου του Γ΄ του από Δερκών, κλήθηκε το 1798 να γίνει συνοδικός. Για αυτό και μετέβη στην Κωνσταντινούπολη αφήνοντας στην θέση του τον ενάρετο εφημέριο Λεόντιο. Εκείνη την περίοδο, ως διατάχθηκε, εγκανίασε τον υπό του αιμνήστου Πρίγκιπα Υψηλάντη ανεγερθέντα ναό του Αγίου Ιωάννου. Ούτος, ευρίσκεται στην τότε ακμάζουσα Ελληνοεμπορική Σχολή της Χάλκης, δίπλα σε αυτόν της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ο οποίος είχε οικοδομηθεί από τον προτελευταίο Αυτοκράτορα της Βασιλεύουσας, Παλαιολόγον. Μετά από σύντομο σχετικά διάστημα επέστρεψε στην έδρα του.

Όταν παραπήθηκε ο Πατριάρχης Γεράσιμος ο Γ΄, με ομόφωνη ψήφο της Συνόδου, ο από Σμύρνης Γρηγόριος ο Ε΄. Αυτός λοιπόν, έγινε άξιος διάδοχος του ομώνυμού του Γρηγορίου του Θεολόγου και των άλλων θείων Πατέρων που κόσμησαν τον Πατριαρχικό Θρόνο της Κωνσταντινούπολης. Πριν όμως προβούμε στην αναφορά των πράξεων του κατά την Πατριαρχεία του, ας σημειώσουμε σε αυτό το σημείο κάποια λίγα σχετικά με τον σωματικό και ηθικό του χαρακτήρα, ώστε και αυτά να συμβάλλουν στην διάγνωση της αξίας του.

Ο Γρηγόριος, ήταν ψηλός στον ανάστημα, ισχνός στο σώμα, γλαυκός στους οφθαλμούς και ταυτόχρονα μαύροι κύκλοι στεφάνων περιέτρεχαν την κόρη του. Το βλέμμα του ήταν γοργό και οξύ και ταυτόχρονα έλαμπε, φανερώνοντας το γοργό και γρήγορο της δianoιάς του, ώστε οι

εκκλησιαστικές του πράξεις να ήταν ενεργές και δραστήριες. Τα ενδύματα του ήταν καθαρά, αλλά και λιπά και πως αυτό προέτρεπε και τους κληρικούς του, επιλέγοντας το Ευαγγελικό: «Ιδού οι τα μαλακά φορούντες εν τοις οίκοις των Βασιλέων εσίν». Ήταν ολιγαρκής στην τροφή του και ασκητικός όταν έτρωγε μόνος του. «Ότε δε ξένους η άλλους γνωστούς ειστία, λαμπράν την τράπεζαν παρετίθη, μόλις αυτός απογευόμενος των ποικίλων φαγητών, ίνα μη φανή νηστευτής αυτός μεταξύ των εστικωμένων». Καίόμενος ολόκληρος από την θεία αγάπη, υπήρξε ακάματος και στον ιερό αγώνα της προσευχής. Το εσπέρας, μετά την κοινή ανάγνωση του Αποδείννου, αναχωρούσε για τον μικρό αυτού κοιτώνα, όπου αφιερωνόταν ώρα πολλή στην νοερά προσευχή, μιλώντας μόνος μόνω τον Θεό. Έπεπα, ξεκουραζόταν για λίγο και πάλι «μεσονύκτιον εξηγείρετο», [κατά τον Προφήτη], «του εξομολογήσασθαι τω ονόματι Κυρίου». Και πάλι, κοιμόταν για λίγο και μετά «προέφθανε» τον Όρθρο, μελετώντας και απαγγέλλοντας τα λόγια του Θεού και μαζί με τους περί αυτού τελείωνε την εκκλησιαστική Ακολουθία. Αλλά και κατά την διάρκεια της ημέρας, κάθε φορά που έμενε μόνος του, «ήρε τους οφθαλμούς του προς τον κατοικούντα εν τω ουρανώ». Την προσευχή επομένως είχε για τροφή και ευχαρίστηση της φιλόθεης ψυχής του και οδηγό στα καθημερινά πρακτικά ζητήματα, ως και σύντροφό του στους αγώνας των πατριαρχικών μερίμων.

Ταπεινός στην καρδιά, παρηγορούσε και αγκαλιάζε όλους τους θλιβομένους, ακόμα και αυτούς που βρισκόταν στον πάτο της κοσμικής κοινωνίας. Κάθε φορά που υπήρχε η δυνατότητα για έμπρακτη βοήθεια, κανένας δεν έφυγε από αυτόν απαρηγόρητος, είτε δια έργου, είτε δια λόγου. Ειρηνικός, πρᾶος και υπομονετικός εργάτης της αρετής ήταν, αλλά ταυτόχρονα και ζηλωτής και οξύθυμος κατά Θεόν εκεί που έπρεπε. Ανυπόκριτος και ακέραιος ήταν ως το περιστέρι, αλλά ταυτόχρονα και φρόνιμος σαν το φίδι [όπως λέει το Ευαγγέλιο], ώστε να διατηρείται άτρωτο το κεφάλαιο της σωτηρίας της ψυχής τόσο του ιδίου, όσο και του πλησίον. Αμνησικάκος και πρόθυμος προς συγχώρηση, επεικής και ήπιος προς τα του πλησίον, αλλά αυστηρός δικαστής των δικών του σφαλμάτων. Άκαμπτος και ανένδοτος προς άνομες απατήσεις και ατρόμητος υπερασπιστής του δικαίου. «Αργυρίου η χρυσίου, η ιματισμού, ουδενός επεθύμε», μιμούμενος κατά το δυνατόν τον Απόστολον. Αφιλάργυρος κα αφιλοχρήματος. Όχι μόνο δεν κρατούσε χρήματα για τον εαυτό του, ούτε είχε βαλάντιο, αλλά ούτε και να μετρά τα αργύρια ήξερε. Επειδή δεν γνώριζε την τιμή των τρεχόντων νομισμάτων, όταν ήθελε να συγκεντρώσει μεγάλη ποσότητα χρημάτων, μπερδευόταν στο μέτρημα και πάντοτε έβγανε λάθος ο λογαριασμός. Έτσι ο μακάριος, τον παρά πολλούς πολυζήτητον πλούτον περκφρονώντας «ούτε εν λόγω είχεν, ούτ' εν αριθμώ». Το δε ταμείο του Πατριαρχείου το

κατείχε ο πιστός του Αρχιδιάκονος, ο οποίος αστειευόμενος έλεγε ότι σε αντίθεση με τον αρχαίο Σιμωνίδη, εκείνος δύο κιβώτια είχε, το ένα είχε χρήματα και ήταν πάντα γεμάτο και το άλλο τις αρετές και το οποίο το έβρισκε πάντοτε αδειανό. Ο δε αοιδμος Πατριάρχης, ένα είχε κιβώτιο το οποίο περιείχε και τα χρήματα και τις αρετές. Και το κιβώτιο ήταν γεμάτο από αρετές, πάντοτε όμως άδειο από τα χρήματα. Όσα εισοδήματα μαζεύονταν κατά καιρούς, αυτά όλα, πλην των αναγκών για την λειτουργία και συντήρηση του Πατριαρχείου, τα διαμοίραζε στα ορφανά και στους πτωχούς. Χήρες, γέροντες, χωλοί, τυφλοί, ανάπηροι, έτρεχαν συνέχεια στο Πατριαρχείο και ελάμβαναν από τον Αρχιδιάκονο την ανάλογη βοήθεια. Επειδή όμως το φιλόπτωχο κιβώτιο αν και γεμάτο από τις ουράνιες αρετές, έμενε άδειο από χρήματα, κάποτε ο Αρχιδιάκονος ρώτησε τον Πατριάρχη τί να πράξει μη έχοντας χρήματα. Και εκείνος οργισμένος του είπε: «Πήγανε, δανείσου, τι περιμένεις;». Επειδή ο αρχιδιάκονος ντρεπόταν να πράξει αυτό, κουνώντας ο Πατριάρχης το κεφάλι του, του είπε: «Αλίμονο, ντρέπεσαι όπως φαίνεται να ζητήσεις δάνειο, ώστε με το δάνειο αυτό να δανείσεις τον Θεό. Δεν ξέρεις ότι, αυτός που ελεεί πτωχό, δανείζει τον Θεό;».

Άλλοτε δε πάλιν, προσήλθε κάποια πτωχή χήρα μαζί με την κόρη της, η οποία ήταν έτοιμη για να παντρευτεί και κλαίγοντας, έλεγε ότι βρέθηκε γαμπρός, αλλά ζητούσε προίκα. Τότε, σηκώθηκε ο Πατριάρχης και της έδωσε μία πολύτιμη ζώνη την οποία είχε στείλει προς αυτόν από ευλάβεια ένας άρχοντας. Αλλά και όλα τα πολύτιμα δώρα που του πρόσφεραν σε ένδεξης τιμής σε αυτόν, γίνονταν κληρονομιά των πτωχών. Φρόντιζε δε ιδιαίτερα για τις νέες κόρες και χήρες που λόγω της πτώχειας τους κινδύνευαν να πέσουν στο βάραθρο της ατιμίας.

Και έτσι, εκπλήρωνε κατά το δυνατόν την Κυριακάτικη εντολή, η οποία λέει πως να δίνεις σε κάθε ένα που σου ζητάει, αλλά και με την ανάλογη διάκριση, αποβλέποντας, όχι προς τα πρόσωπα, αλλά προς τις εκάστοτε ανάγκες και περιστάσεις. Απόδεξη τούτου είναι και το εξής άγνωστο περιστατικό. Συνέστησε κάποτε στον Πατριάρχη ο δευτερανεψιός του, κάποιον φτωχό συγγενή. Αυτός, δέταξε να δοθούν σε αυτόν όσα δίνονταν συνήθως και στους άλλους. Όταν ο ανεψιός του, του υπενθύμισε την συγγένεια, εκείνος του είπε: «Λησμόνησες ότι ο Πατριάρχης οφείλει να είναι πατέρας όλων των χριστιανών και να μην προτιμάει τους κατά σάρκα συγγενείς του. «Όλους του πτωχούς και ταπεινούς και ελάχιστους ονόμασε ο Κύριος αδελφούς Του».» Αλλά ας μη μακρύνουμε τον λόγο, αναφέροντας και άλλα περιστατικά από την ζωή του. Επισυνάπτουμε μόνο την κάτωθι σύντομη, ωραία και περιεκτική περιγραφή: «Το σεμνό και αυστηρό του ήθους, η λιπή διάπα, η ταπεινή στολή, το αφιλόγυρο του τρόπου του, ο προς την

πίστιν ένθερμος ζήλος, η περί την κοσμιότητα των εκκλησιαστικών αδυσώπητος οξυδέρκεια, ο οξυτάτη περί τα έργα δραστηριότης, το οξύθυμον και ραγδαίον, και προς τους κινδύνους καταφρονητικών, αι άκαμπτοι αυτού ιδέαι και η ανένδοτος περί τα καλά και ατρόμητος πεισμονή απεδείκνυον σεβαστόν και φοβερόν τον Γρηγόριον.»⁷

Αλλά, ας δούμε και μερικά από τα σημαντικότερα γεγονότα της τριπλής Πατριαρχείας του:

[1] Οι αρχαίοι έλεγαν τους Αρκάδες Βαλανηφάγους, καθώς ήταν οι πρώτοι που έσπειραν στην Πελοπόννησο καρπό προς τροφή.

[2] Για περισσότερες λεπτομέρειες για την Σχολή της Δημητσάνης, βλέπε το βιβλίο του αξιότιμου καθηγητή κ. Ευθυμίου Καστόρχη, που εκδόθηκε το 1847.

[3] Αυτός, παντρεύτηκε στην Σμύρνη την Αικατερίνη Τύμπα, η οποία ανήκε σε γνωστή και ενάρετη οικογένεια, η οποία είχε μετοικήσει από το Τύρναβο της Λαρίσης.

Αφού υπόλαβε κάθε τιμή και υπόληψη, ο Παναγιώτης, απέθανε σε βαθύ γήρας το 1830. Υιοί αυτού –και κατ' επέκτασιν και ανεψιοί του Γρηγορίου του Ε' - ήταν οι Ιωάννης και Γεώργιος Αγγελόπουλος. Ο πρώτος, υπηρέτησε στον Βασιλικό Στρατό της Ελλάδος ως ίλαρχος. Ο έτερος, εμπορευόταν στην Κωνσταντινούπολη και διακρινόταν για την αρετή του. Μεγαλύτερος αδελφός αυτών ήταν ο Δημήτριος, ο οποίος σπούδασε και στην Βιέννη, και έγινε κάτοχός της Ελληνικής και Ευρωπαϊκής παιδείας. Αυτόν είχε μαζί του ο αοίδιμος Πατριάρχης κατά την Γ' Πατριαρχεία του, έως και το τέλος της ζωής του. Φυλακίσθηκε από τους Τούρκους, αλλά ως εκ θαύματος διασώθηκε, δραπετεύοντας από την φυλακή και κρυφά έφυγε στην Ελλάδα, όπου και εκοιμήθη στην Σύρο το 1826.

[4] Η Άννα, παντρεύτηκε τον Ιωάννη Αγγελόπουλο, ο οποίος καταγόταν από τα Λαγγάδια της Καρύταμας της Αρκαδίας. Μία κόρη της, παντρεύτηκε τον εκ Σμύρνης Ιωάννη Παπαδόπουλο, έμπορο διακρινόμενο για την τιμιότητα και την ευγένειά του. Εις αδελφός αυτού, ο Γεώργιος, υπηρετούσε στην Ελλάδα ως μοίραρχος της Βασιλικής Χωροφυλακής.

Η έτερη αδελφή του Γρηγορίου, η Εξακουστή, παντρεύτηκε τον Ιωάννη Καρυτινό. Εγγονός αυτής, από κόρη, ήταν ο Δανιήλ, τον οποίο είχε μαζί του ο Γρηγόριος κατά την Β' Πατριαρχεία του. Ο Δανιήλ, είχε το τάλαντο της ρητορείας, αλλά ταυτόχρονα κοσμούταν και από την θεία αρετή. Ακολούθησε τον αοίδιμο στο Άγιο Όρος, κατά την δεύτερη εξουσία αυτού.

Ο Γρηγόριος, κατά την Γ΄ Πατριαρχεία του, τον χειροτόνησε το 1819 μητροπολίτη Τριπόλεως. Αυτός, υπήρξε ένας από τους πέντε Αρχιερείς, τους οποίους ο Πασάς της Πελοποννήσου φυλάκισε στις αρχές του Φεβρουαρίου του 1821, μαζί με άλλους προεστούς και άρχοντες, κρατώντας τους ως ενέχυρα, καθώς από διάφορα γεγονότα και σημεία είχε υποπτευτεί την έναρξη της επανάστασεως. Όταν η Τρίπολη ελευθερώθηκε από τους Έλληνες το 1822, εξήλθαν από την φυλακή οι επιζήσαντες φυλακισμένοι. Ης εξ αυτών ήταν και ο αοιδιμος Δανιήλ, η αρετή του οποίου και ο υπέρ της Εκκλησίας ζήλος του, έλαμψε καθ' όλην την διάρκεια της επανάστασεως, μέχρι και το 1832 όπου και κοιμήθη εν Κυρίω.

Έτερος ανεψιός του Πατριάρχου Γρηγόριου, υπήρξε ο Διονύσιος, τον οποίον χειροτόνησε Μητροπολίτη Αθηνών, κατά την Β΄ Πατριαρχεία αυτού. Ήταν και αυτός γνωστός για την αρετή του. Κοιμήθη το 1823 και ετάφη στην Αθήνα. Αυτά σχετικά για τους συγγενείς του Αγίου Γρηγορίου κατά παρέκβαση. Αλλά, όπως έλεγε κάποιος σοφός: «Ανδρών αγαθών. και οι φίλοι ζηλωταί και οι εκ γένους προσήκοντες».

[5] Τότε, επί της Πρωτοσυγκελίας του, απέδωσε στην καθομιλουμένη γλώσσα ο Γρηγόριος και τους περί Ιεροσύνης Λόγους του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, οι οποίοι και εκδόθηκαν στην Βενετία το 1782. [Βλέπε Μαθά Κατάλογος Πατριαρχών, σελ. 263].

[6] Βλέπε: Οίκον. Επιπαφ. Λόγον, § η΄.

[7] Βλέπε Μαθά. Κατάλογος Πατριαρχών, σελ. 263

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

1η ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ

Α΄ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ.

Όταν ανήλθε στον πατριαρχικό θρόνο, έστρεψε παντού το διορατικό του βλέμμα, ώστε να δει Τις παρούσες ανάγκες της εμπιστευθείσης σε αυτόν από τον Κύριο Εκκλησίας. Και πρώτα, παρατήρησε ότι το Πατριαρχείο ήταν σεσαθρωμένο, καθώς είχε ανοικοδομηθεί πριν από 100 περίπου χρόνια [το 1716] από τον τότε Πατριάρχη Ιερεμία, καθώς είχε καεί από μεγάλη πυρκαγιά το 1707 ή 1710. Προσπάθησε επομένως να ανακαινίσει και να ανεγείρει το Πατριαρχείο, προβάλλοντας προς τούτο βούλευμα στην Ιερά Σύνοδο. Κάποιοι όμως από τους

Συνοδικούς Αρχιερείς, ναι μεν ομολογούσαν ότι όντως ήταν αναγκαία μία τέτοια ενέργεια, από την άλλη όμως δίσταζαν να συγκαταθέσουν καθώς φοβούνταν για το υπέρογκο ύψος που θα έφτανε η δαπάνη. Τότε ο Πατριάρχης τους είπε: « Σωστά αδελφοί σκέφτεστε για τα αναγκαία για την οικοδομή, καθώς «Όποιος θέλει να οικοδομήσει πύργο, πρέπει πρώτα να καθίσει να υπολογίσει την δαπάνη αλλά και πόσα έχει η μπορεί να μαζέψει». Αυτόν τον υπολογισμό έκανα και εγώ αδελφοί όπως και εσείς, και βρήκα πόρους, ώστε όχι μόνο να φτάσουν αλλά και να περισσέψουν». Και παίρνοντας χαρτί, έγραψε πόσα δίνει εκείνος, ικανή ποσότητα χρημάτων, όπως και κάθε ένας από τους παρόντες Αρχιερείς. Απέστειλε δε και προς τις επαρχίες αυτών εγκυκλίους, όπου προσκαλούσε να συνδράμουν και Αρχιερείς, και Ιερείς και Διάκονοι και μοναστήρια. Και συνείσφερε κάθε ένας όσο μπορούσε. Συγκεντρώθηκε λοιπόν αρκετή ποσότητα χρημάτων και ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων το Πατριαρχείο, μετά των γύρω κελών και ευρύχωρο, όσο η τοποθεσία επέτρεπε. Περίσσευσαν δε και χρήματα τα οποία δόθηκαν σε άλλα κοινωφελή έργα.

Δεύτερο κατόρθωμα της μεγαλονοίας του Πατριάρχου μετά την ανοικοδόμηση του Πατριαρχείου ήταν η ίδρυση του Πατριαρχικού Ελληνικού Τυπογραφείου. Επειδή όμως προέβλεπε ότι πολύ δύσκολα θα του έδινε άδεια για αυτό η Οθωμανική Εξουσία, το δικαιολόγησε προβάλλοντας το επιχείρημα, ότι είναι απαραίτητο να συσταθεί Τυπογραφείο όπου θα τυπώνονται τα διάφορα θρησκευτικά βιβλία και θα επιβλέπεται από την Εκκλησία. Θα πάψει επομένως να τυπώνονται αυτά –όπως γίνεται μέχρι σήμερα- σε διάφορα μέρη της Ευρώπης όπου μπορεί να νοθεύονται και επομένως να δύνανται να συμβούν σκάνδαλα και ταραχές μεταξύ των χριστιανών υπηκόων του Οθωμανικού κράτους¹. Σε αυτή την δίκαιη και συνετή αίτηση του Πατριάρχη συγκατατέθηκε η κυβέρνηση. Έτσι ιδρύθηκε και βελτιωνόταν συνεχώς το Ελληνικό Τυπογραφείο. Και είδε πάλι η βασιλεύουσα Κωνσταντινούπολη Ελληνικό Τυπογραφείο, ύστερα από 200 έτη όταν και το πρώτο είχε καταστραφεί[2]. Σε αυτό τυπώνονταν εκκλησιαστικά βιβλία, τα οποία και λογοκρίνονταν από τους ορισμένους από τον Πατριάρχη. Κατασκευάσθηκε δε και σφραγίδα, η οποία έμπανε στα βιβλία, φέρουσα δικέφαλο αετό και τα αρχικά στοιχεία του ονόματος του εκάστοτε Πατριάρχη και κυκλικά την επιγραφή «Πατριαρχικόν Τυπογραφείον» και το έτος της Πατριαρχείας.

Μετά από αυτές τις πρώτες πράξεις, οι οποίες και απεδείκνυαν το μεγαλεπήβολό του ανδρός, ασχολήθηκε σχετικά με την απαραίτητη τήρηση και φυλακή της ακρίβειας των εκκλησιαστικών κανόνων. Και Συνοδικό Τόμο συνέταξε και συχνά εξέδιδε επιστολές και

εγκυκλίου προς τους υπό τον Οικουμενικόν Θρόνον Αρχιερείς, διατάζοντας την κανονική διοίκηση των Εκκλησιών. Απαγόρευσε να χειροτονούνται Αρχιερείς οι οποίοι δεν είχαν την κατάλληλη ηλικία και αξιουσύνη. Περίορισε τις περιπτές και αυθαίρετες χειροτονίες των ιερέων, θεσπίζοντας να μην χειροτονούνται χωρίς να υπάρχουν κενές θέσεις στις εκκλησίες, και ούτε δόχως προηγούμενη δοκιμασία.

Επίσης, τους απαγόρευσε στο να εξέρχονται από τον τόπο τους χωρίς δικαιολογημένη απία και άδεια του οικείου Αρχιερέως. Απαγόρευσε δε στους κληρικούς να αναμειγνύονται στα κοσμικά και στους κοσμικούς να αναμειγνύονται στα εκκλησιαστικά. Δια ειδικών εγκυκλίων προς τους Αρχιερείς, τους προέτρεψε να τηρούν επακριβώς τους ιερούς κανόνες σχετικά με το μυστήριο του γάμου και να μην δίδουν εύκολα και με προχειρότητα διαζύγια [μόνο αν αποδεικνυόμενη απία απαιτούσε την λύση του γάμου]. Αντίθετα, να προσπαθούν όσο γίνεται περισσότερο να φέρουν σε μία διαλλακτικότητα τους αντιπαρατεθέντες συζύγους με συχνές συμβουλές και νουθεσίες, και εξαφανίζοντας τις παράλογες απίες της δόχνοιάς τους.

Ακόλουθα, εισήγαγε αυστηρή τάξη, στα υπό την δικαιοδοσία του μοναστήρια, τα οποία βρίσκονταν σε πολλή ανωμαλία` και σιγήλα εξέδωσε σε αυτά και καταγράφηκαν κατά την τάξη στον Κώδικα της Εκκλησίας. Δέταξε δε, να δίδουν τα μοναστήρια ετησίως ένα χρηματικό ποσό ανάλογό της κατάστασής τους, στο κοινό ταμείο της Μεγάλης Εκκλησίας. Εφρόντιζε δε μετά ζήλου να ανεγείρονται ή να ανακαινίζονται Εκκλησίες κατά τόπους, με άδεια της Εξουσίας και συνεργεία των τότε ισχυρών ομογενών. Και με αυτούς τους τρόπους φρόντιζε για τον κλήρο ο Πατριάρχης Γρηγόριος.

Κατά το 1798, δέσωσε από την καταστροφή την περιοχή του Αμβρακικού κόλπου. Εκείνη την περιοχή, τα Επτάνησα τα κατείχαν οι Γάλλοι. Αυτοί, έστειλαν κήρυκες ελευθερίες στην Πρέβεζα και τα παράλια της Άρτας, ερεθίζοντας τους πιο ανόητους προκειμένου να εναντιωθούν στην Οθωμανική εξουσία, φορώντας σε κάποιους εξ' αυτών και το παράσημο της Γαλλικής Δημοκρατίας [κονκάρδα]. Τα έμαθε αυτά ο γεγονικός Πασάς των Ιωαννίνων Αλής και τα καταγγέλλει στην Υψηλή Πύλη ως αποστασία και διαθέτει τον εαυτό του ως αυτόκλητο και πρόθυμο να σωφρονίσει τους ατακτούντες. Η δε Οθωμανική Κυβέρνηση, γνωρίζοντας τους φιλαρχικούς σκοπούς του τυράννου, δέταξε αυτόν να μην προβεί σε καμμία ενέργεια και παράλληλα ετοιμαζόταν να στείλει άλλον Πασά με πολυάριθμο στρατό στην Αμβρακία για να αποκαταστήσει την τάξη. Μαθαίνοντας αυτό ο Γρηγόριο από ομογενείς και προτρεπόμενος από αυτούς, έγραψε αναφορά προς την Πύλη, μεσπεύοντας και παρακαλώντας ώστε να διορισθεί η

Εκκλησία ώστε να καταπαύσει τις λεγόμενες ταραχές, τις οποίες εκείνος θεωρούσε υποψίες ένεκα της γαλλικής γειτονίας. Ευχαρίστως δέχτηκε η Πύλη την μεσπεία του Πατριάρχη. Αμέσως ο αείμνηστος επέλεξε τον Πρωτοσύγκελο του Ιωαννίκιο τον Βυζάντιο, άνδρα άριστος και γνωστός για την φρόνηση και την παιδεία του και τον στέλνει ως έξαρχό του στην Άρτα με τα προσήκοντα γράμματα. Αμέσως εκείνος έφυγε και αφού τα οικονόμησε όλα με σύνεση και επιστρέφοντας, έφερε λάμι [αναφορά] του Μολά [Κρπού] της Άρτας, ο οποίος διαβεβαίωνε ότι σε εκείνους τους τόπους επικρατεί άκρα ησυχία και κανένας φόβος ταραχής. Επίσης, και πάνδημους αναφορές των λαών οι οποίοι διαβεβαίωναν την πιστή τους υπακοή στην Υψηλή Πύλη. Αυτά έδωσε ο Πατριάρχης στην Πύλη, η οποία και πληροφορήθηκε την αταραξία του τόπου εκείνου και διασκορπίσθηκαν σαν καπνός οι διαβολές του Αλή. Έτσι, η Αμβρακία απηλλάγη από του επικρεμασθέντος φοβερού κινδύνου να εκστρατεύσουν οι Οθωμανοί εναντίον τους, με ο,τι δεινά αυτό θα επέφερε³.

Μετέπειτα δε συνέβηκε και το εξής. Κάποιος Παρθένιος, διάκονος, λόγιος άνθρωπος και γνώστης των Ευρωπαϊκών γλωσσών, πήγε στην Ελασσόνα μετά συστατικών γραμμάτων, δήθεν ως περιηγητής και μένοντας στην Μητρόπολη, έγινε Αρχιδιάκονος του Ελασσόνας Παρθενίου, μένοντας εκεί για ένα έτος. Έπειτα, ανεχώρησε για την Κωνσταντινούπολη και παρουσιάστηκε στον Πατριάρχη και την Σύνοδο, τους έδεξε πλαστή παραίτηση του Ελασσόνας, όχι όμως προς την Σύνοδο αλλά προς εκείνον, σφραγισμένη με την σφραγίδα του Μητροπολίτη. Επειδή όμως πήρε την απάντηση ότι μία τέτοια προσωπική παρέμβαση αντιβαίνει των θείων κανόνων, ανεχώρησε, παρατώντας και το πλαστό εκείνο έγγραφό της παραίτησης. Ύστερα από έναν μήνα, παρουσιάστηκε πάλι στην Σύνοδο, φέρνοντας αναφορά των Ελασσονιτών προς την Εκκλησίαν, η οποία ανήγγελλε την κοίμηση του γέροντος Αρχιερέα τους. Ταυτόχρονα, ένας από τους υπηρέτες του παλατιού, προσκόμισε αναφορά και διάταγμα της αδελφής του Σουλτάνου, το οποίο διέταζε τον Πατριάρχη να ορίσει νέο Μητροπολίτη Ελασσόνας μόνο τον Παρθένιο. Ο δε Πατριάρχης, αφού δέχτηκε με την προσήκουσα τιμή το διάταγμα και τον κομιστή τον έβαλε να καθίσει δίπλα του και του πρόσφερε Τις απαραίτητες φιλοφρονήσεις, διέταξε τον διάκονο να βγει για λίγο εκτός της οικίας, και είπε προς τον υπηρέτη του παλατιού: «Ο άνθρωπος αυτός είναι εγκληματίας και είναι αδύνατον σύμφωνα με το θρήσκευμά μας να γίνει Αρχιερέας».

Αμέσως μετά, ανήγγελλε εγγράφως το γεγονός στον Αρχισατράπη και την επόμενη μέρα συνεδρίασε η Σύνοδος και χειροτονήθηκε Ελασσόνας ο προειρημένος Πρωτοσύγκελος Ιωαννίκιος. Βιαστικά έγιναν όλα αυτά, επειδή ο Γρηγόριος φοβόταν μήπως επαναληφθεί η

διαταγή και τότε θα ήταν πολύ δύσκολο να αρνηθεί η να βρει προφάσεις. Χειροτόνησε δε τον Ιωαννίκιος, επειδή θεώρησε ότι η αναφορά των Ελασσονιών περί αποδημίας του Μητροπολίτου τους ήταν γνήσια` όμως, μετά από 15 μέρες λαμβάνει επιστολή του γέροντος Ελασσόνας, με την οποία απέστειλε Τις συνηθισμένες προσφορές στην Εκκλησία. Έτσι λοιπόν, ο Ιωαννίκιος, για 3 μήνες έμεινε Αρχιερέας δίχως Επισκοπή. Μετά από 3 μήνες, κοιμήθη πραγματικά ο Ελασσόνας και απήλθε αυτός στην εκ Θεού λαχούσα επαρχία του. Ο δε πλαστογράφος, καθώς απέτυχε, εξαφανίστηκε.

Πολλοί Αρχιερείς, αντί να ποιμαίνουν Τις επαρχίες τους, διέτριβαν στην Κωνσταντινούπολη. Αυτούς ο Γρηγόριος τους έστειλε στις Μητροπόλεις του και εξ αυτών ακόμα και έγκριτους. Σε αυτό το σημείο φάνηκε βαρύς και τυραννικός και μάλιστα δυσaráστησε και κάποιους από τους επικρατείς πολίτες, οι οποίοι θεώρησαν ότι έπρεπε με ποιο ήπιο τρόπο και σε βάθος χρόνου να προβεί σε μία τέτοια ενέργεια. Αλλά αυτός, ήθελε να καταστήσει αμέσως όλους παρομοίους εαυτού, για αυτό και πολλούς εκνεύριζε. Κοιμήθη εκείνη την περίοδο και ο Ηγεμόνας της Βλαχίας Γεώργιος ο Χαντζερής, ο οποίος σφόδρα τον τιμούσε, τον σεβόταν και τον προστάτευε. Ευκαιρίας λοιπόν δοθείσης, συκοφαντήθηκε ο Γρηγόριος στην Υψηλή Πύλη ως άνθρωπος βίαιος και ανίκανος να διατηρήσει την ενότητα του ποιμνίου του [ως έγραφε το Βεζυρικό διάταγμα] και εξορίζεται στον Άθωνα. Είχε πατριαρχεύσει 1 χρόνο και 6 μήνες. Αλλά και τί έγινε, για αυτό το διαμάντι της αρετής; Μήπως στενοχωρήθηκε, ή μήπως θίχτηκε ο εγωϊσμός του; Καθόλου. Χαίρον και αγαλλόμενος, διέπλευσε τα κύματα της θάλασσας και με ευχαρίστηση δεχόταν τον επόμενο σταθμό που θα τον οδηγούσε ο δάκτυλος του Θεού. Και συνέχισε τα πνευματικά του γυμνάσματα, ευχόμενος υπέρ των συκοφαντών του και αναλογιζόμενος τον Κύριο, ο οποίος μακάρισε εκείνους που δώκονται εξαπίας Αυτού και του Ευαγγελίου.

Ερχόμενος στο Αγώνυμο Όρος, επέλεξε να κατοικήσει στο μοναστήρι των Ιβήρων. Κατοικούσε ενίοτε και στην Λαύρα, απολαμβάνοντας πανταχού την ευχαρίστηση των πνευματικών αγώνων. Κήρυττε συνεχώς και τον θείον λόγον της αληθείας και Τις ενίοτε προστρβές στα μοναστήρια επέλυε, τύπος γενόμενος και υπογραμμός της μοναχικής ζωής. Κηρύττουν και μέχρι σήμερα οι Αγιορείτες και θα κηρύττουν στον αιώνα τον άπαντα την οσιότητα της πολιτείας του Πατριάρχη, τον οποίο ως κοινό πατέρα και διδάσκαλο σέβονται. Αλλά, και αυτοί οι κατά καιρούς ερχόμενοι προσκυνητές, το θεωρούσαν ως άγιο άνθρωπον του Θεού⁴.

Διαμένοντας, καθώς προείπαμε, στο μοναστήρι των Ιβήρων, δεν παρέβλεπε να επισκέπτεται και Τις άλλες μονές του Άθωνα. Μία φορά του έτους, επισκεπτόταν και Τις 10 Σκήτες. Και συζητούσε μετά των πατέρων για την ανώτατη φιλοσοφία και συναγωνίζοταν αυτούς στους πνευματικούς αγώνες και συμπροσευχόταν, συνεκκλησιαζόταν, συναγρυπνούσε και συνεμείγνυε τα γλυκά δάκρυα της κατάνυξης και της συντριβής της καρδιάς. Οποία έλλειψη έβρισκε, την παρατηρούσε και σημείωνε την διόρθωση· προσέφερε δε και για τους πτωχούς όλα τα χρήματα που του περίσσευαν τόσο από την πενιχρή διατροφή που έπαιρνε από την Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία ως συνηθιζόταν [500 γρόσια το μήνα], όσο και από αυτά που έστελνε η ευγνωμοσύνη αυτών που είχαν ευεργετηθεί από τον Γρηγόριο κατά την διάρκεια της Πατριαρχείας του. Κάπως έτσι πέρασε η εξαετής του Πατριάρχου φανομενική εξορία. Στην πραγματικότητα όμως ήταν μετοίκηση επίσημη και ευφρόσυνη, ένδοξη μετάβαση νικηφόρου αγωνιστή από πανήγυρη σε πανήγυρη, από τα Ολύμπια στα Ίσθμια.

[1] Βλέπε Ιστορία Κουμ., Τόμος 12, σελ. 508.

[2] Πρώτος ο Πατριάρχης Κύριλλος ο Α΄ ο Λούκαρης ίδρυσε στην Κωνσταντινούπολη Ελληνικό Τυπογραφείο κατά το 1624 υπό την επιστασία του μοναχού Γρηγορίου Κερκυραίου Μεταξά και εξέδιδε τα αναγκαία της ευσεβούς διδασκαλίας βιβλία, αναιρώντας όσα κακόδοξα βιβλία διασκόρπιζαν άφθονα και δωρεάν οι Ιησουίτες.

Αυτοί, βλέποντες ότι ο Πατριάρχης ήταν μεγάλος πολέμιος του, τον συκοφάντησαν στην Οθωμανική Εξουσία, ως υβριστή της Μωαμεθανικής θρησκείας και παρουσίασαν σαν απόδειξη Κατηχητικό Σύγγραμμα του Πατριάρχου, το οποίο είχε εκδώσει στο Λονδίνο, πριν γίνει Πατριάρχης. Αυτό το βιβλίο υποστήρξαν οι Ιησουίτες, πως το είχε εκδώσει πριν από λίγο καιρό από το Τυπογραφείο της Κωνσταντινούπολης. Παροργίζεται τότε η εξουσία κατά του Κυρίλλου και έστειλε στρατιώτες, οι οποίοι κατεδάφισαν το Τυπογραφείο και μετέτρεψαν τα βιβλία σε σκόνη. Μόλις κατάφερε και δέφυγε ο τοπογράφος Μεταξάς και μαζί με τον Πατριάρχη κατέφυγαν στην οικία του Βέλγου Πρέσβη, ο οποίος μεσολάβησε και παρέμενε στον θρόνο του ο Κύριλλος. [Βλέπε εκτενέστερα στον Μαθά, Κατάλογος Πατριαρχών, σελ. 193].

Και έτσι δεν ξαναφάνηκε Ελληνικό Τυπογραφείο στην Κωνσταντινούπολη. Μόνο το 1756, επί Πατριαρχείας Κυρίλλου του Ε΄, εκδόθηκε το «Ραντισμού Στηλίτευσις», αλλά από το Αρμένικο Τυπογραφείο, το οποίο εξέδιδε Αρμένικα βιβλία, επιστατούντος κάποιου Βοόζη. Είχε όμως και ελληνικούς χαρακτήρες, οι οποίοι σώζονταν μέχρι το 1788. Εκεί, εκδόθηκαν από τον

Σαμουήλ το 1768 οι θεσπισμένες «Διαταγές Γάμων» [από τον Παναγώτη Κυριακίδη τον Βυζαντινό, χωρίς όμως να αναφέρεται ο τόπος εκδόσεως.

[3] Βλέπε Μαθά, Κατάλογος Πατριαρχών, σελ. 266.

[4] Βλέπε Ιστορία Κούμα. Τόμος 12. Σελ. 629.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Β΄ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ.

Μετά από 6 χρόνια, τον Σεπτέμβριο του 1806, παραπήθηκε ο πατριάρχης Καλλίνικος και ανακλήθηκε ο Γρηγόριος. Με δάκρυα, οι Αγιορείτες μοναχοί και ασκητές τον αποχαιρέτησαν, τον υποδέχτηκε όμως η Βασιλεύουσα Πόλη, και εισέρχεται πάλι στο θέατρο των Πνευματικών αγώνων με περισσότερο ζήλο από πριν.

Και πρώτον, παρακάλεσε τους Συνοδικούς Αρχιερείς, να πηγαίνουν προθύμως στις διατεταγμένες συνάξεις της Ιεράς Συνόδου. Αν κάποιοι εμποδίζονταν για λόγους ανωτέρας βίας να στέλνουν Τις απόψεις τους γραπτώς, ώστε να μην εμποδίζεται η λήψη αποφάσεων. Όποτε δε, κάποιο ισχυρό πρόσωπο του ζητούσε να πράξει κάτι το άδικο, μεδίαζε και αντί άλλης απάντησης του έδειχνε το κλειδί του κελιού του στο οποίο κατοικούσε στον Άθωνα, υποδηλώνοντας ότι προτιμούσε να εξοριστεί ξανά, παρά να παραβεί τους ιερούς κανόνες.

Στην περιοχή Ξηρό-Κρήνη [Κουρούτ-Τζεσμέ], βρήκε την νεοϊδρυθείσα Μεγάλη και κοινωφελή του Γένους Σχολή, και πολλάκις πήγαινε και ευλογούσε και ενίσχυε τους μαθητές και τους δασκάλους. Έστελνε δε και εγκυκλίους σε διάφορες επαρχίες και πόλεις, προτρέποντας να συστήνονται και εκεί νέα σχολεία και να βελτιώνονται τα υπάρχοντα¹. Αλλά και για άλλα πράγματα έστελνε εγκυκλίους στους κατά τόπους Αρχιερείς. Όπως και στους καθηγούμενους των μοναστηριών, υπενθυμίζοντάς τους, τους περί την μοναδική πολιτεία διατεταγμένους όρους και κανόνες των Αγίων Συνόδων. Απαγόρευσε δε και συνοδικώς να χειροτονούνται Αρχιερείς από άλλους, επικαλούμενοι απλώς το όνομα του Πατριάρχη.

Το 1767, ο τότε Πατριάρχης Σαμουήλ ο Α΄, εξέδωσε λόγο εναντίον του εθίμου του τραχώματος² –εναντίον του οποίου ήταν και οι προμνημονευθείσες «Διαταγές Γάμου»- και αφορρίζε όσους εμπλέκονταν σε αυτή την διαδικασία. Επειδή όμως, το έθιμο συνέχιζε να ήταν

ισχυρό, με αποτέλεσμα πολλοί θέλοντας και μη αναγκάζονταν να εμπλακούν σε αυτήν την διαδικασία, ο Πατριάρχης Γρηγόριος μετά των Συνοδικών, έλυσε τον ως άνω αφορισμό. Απαγόρευσε όμως την κατάχρηση και την εκ πλεονεξίας υπέρβαση του τραχώματος, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα, πολλές φορές οι γονείς που είχαν κόρη να γίνονται φτωχοί, και παράλληλα να αδικούνταν και τα άλλα παιδιά τους, αν είχαν.

Διέταξε δε και τους όρους της εφορίας, που οι ενδημούντες Αρχιερείς φορολογούσαν τους έξω διαμένοντας στις επαρχίες τους, επιστατούντες προς την Εκκλησία αυτών. Τις αναφορές σχετικά με τα προσπίπτοντα περιστατικά. Επιπλέον, επεδίη κάποιοι από τους νεοχειροτονημένους Αρχιερείς, μέλλοντες να απέλθουν στις επαρχίες τους δανειζόνταν χρήματα, θέσπισε προς τέτοια δάνεια δεν αναγνωρίζει η Εκκλησία. Αν δε, κάποιοι από τους Αρχιερείς κοιμηθούν προτού εξοφλήσουν τα δάνειά τους, ζημιώνονται οι δανειστές οι οποίοι δεν έχουν δικαίωμα, ούτε και σε ότι είχε ο κεκοιμημένος, τα οποία και ανήκαν στην Μητρόπολη αυτού. Δεν μπορούμε να παραλείψουμε, πως όλους τους ναούς της Βασιλεύουσας, είτε αυτούς που βρίσκονταν στο κέντρο είτε στα προάστια επιστατούσε και την λειτουργία αυτών κατέστησε προς το ευρυθμότερο.

Αλλά και το Πατριαρχικό Τυπογραφείο, το οποίο αυτός ίδρυσε δεν παρέλειπε να φροντίζει. Επεδία δε «πρέπει ο γεωργός που κοπίασε να απολαμβάνει πρώτος τους καρπούς του χωραφιού του», το δεύτερο έτος της Β΄ Πατριαρχείας [1807] αυτού εξέδωσε την: «Εξήγησιν των εις την εξαήμερον ένδεκα ομιλών του εν Άγιοις Θεοφόρου Πατρός ημών Βασιλείου του Μεγάλου». Έγραψε δε αυτήν την εξήγηση της Εξαήμερου, όταν βρισκόταν στον Άθωνα, όπως άλλωστε μαρτυρεί και ο σύντομος και μελιστάλακτος πρόλογος του³.

Κατά την Β΄ Πατριαρχεία του, οι περί τον Δούναβη [Ιγνάτ] Κοζάκοι⁴, ζήτησαν να χειροτονηθούν διάκονοι και ιερείς άτομα από αυτούς και όποιοι αυτοί εκλέξουν. Ο Πατριάρχης απάντησε πως: «Δέχομαι το αίτημά σας, αλλά πρώτα θα στείλω καθηγητές και δασκάλους, οι οποίοι θα σας κατηχήσουν στα ορθά της ευσεβείας διδάγματα τόσο σε όλη την φυλή σας, αλλά και ιδίως σε αυτούς που επιλέξατε για να χειροτονηθούν. Επίσης όλοι θα δώσετε γραπτή ομολογία όλοι, ότι επιστρέφετε στην Ορθοδοξία». Επεδία δε εκείνοι αρνήθηκαν και στις νουθεσίες αυτού απειθούσαν τους είπε: «Φύγετε λοιπόν, ως πλανώμενα πρόβατα, από την μία και μόνη ποιμνη του Χριστού». Εκείνοι, σκυθρωποί «απήλθον εις τα οπίσω». Και άλλοτε αυτοί οι πείσμονες σχηματικοί, προσήλθαν για αυτόν τον σκοπό στην Εκκλησία και ελέχθησαν ως υποκριτές, δόλιοι και ψεύτες.

Μετά ταύτα, συνέβη και το ακόλουθο πολιτικό περιστατικό⁵. Στις 20 Φεβρουαρίου του 1807, Αγγλικός στόλος εμφανίστηκε αντίκρυ της Κωνσταντινούπολης, απειλώντας ότι θα καταστρέψει και θα κάψει την Βασιλεύουσα, αν η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν διαρρήξει την συμμαχία της με τους Γάλλους. Η δε τοπική εξουσία, ετοιμαζόταν να αντισταθεί και επιστράτευσε τους πολίτες για να επισκευάσουν τους προμαχώνες του παλατιού. Πολλά δε πλήθη συνέρρεαν από όλα τα γένη και τις φυλές που κατοικούσαν στην Πόλη. Τότε, και ο Πατριάρχης Γρηγόριος [θεωρούμενος ως θρησκευτικός εθνάρχης των χριστιανών υπηκόων του Σουλτάνου], ειδοποιηθείς από την Πύλη δια του τότε διερμηνέως Αλεξάνδρου Χαντζερή⁶, πήγε και αυτός να εργαστεί παίρνοντας μαζί του κάποιους Αρχιερείς και ιερείς. Τον ακολούθησε και πλήθος 3.000 Ελλήνων, τους οποίους όχι μόνο ενίσχυε αλλά και τους βοηθούσε με την σωματική εργασία. Ο δε Σουλτάνος, επιθεωρώντας από το παλάτι τους εργάτες, ευχαριστήθηκε από την στάση του γέροντα Πατριάρχη και έστειλε προς αυτόν κάποιους αξιωματικούς να του μεταφέρουν την βασιλική ευαρέσκεια και να τον καλέσουν να γευματίσει στην Αυλή. Ο Γρηγόριος ευχαρίστησε θερμώς για τα καλά λόγια του Σουλτάνου, αλλά σώπησε σχετικά με την πρόσκληση για γεύμα [καθώς ήταν Τετάρτη]. Ο αξιωματικός κατάλαβε την απία της σιωπής και του απάντησε πως: «Εσείς ίσως να μην κρεοφαγείτε, αλλά έχουμε και νησιτίσιμα». Και τότε ο Πατριάρχης, συνοδευόμενος από τους Κληρικούς γευματίσε και ανεχώρησε.

Όταν ανεχώρησε ο αγγλικός στόλος και πέρασε αυτός ο εφήμερος φόβος, κλήθηκε την Κυριακή της Τυροφάγου στην Υψηλή Πύλη, τον υποδέχτηκε ο Βεζύρης, του μετέφερε την ευαρέσκεια του Σουλτάνου και αφού τον έντυσε με πολύτιμο ερυθρό επενδύτη δικθέρωτο [σαμορόγουνα], τον απέστειλε έφιππο στο Πατριαρχείο.

Αργότερα, έγινε στάση στην Κωνσταντινούπολη, οι Γενίσαροι κατέβασαν από τον θρόνο τον Σουλτάνο Σελίμη και ανέβασαν τον Μουσταφά, γιο του Σουλτάνου Χαμίτου. Το επόμενο έτος [1808], εισερχόμενος στην Πόλη ο Μουσταφάς ο Βαϊρακτάρης, ενθρόνισε τον Σουλτάνο Μαχμούτη και έγινε αυτός επίτροπος του [Βεζύρης]. Τότε, ο πρώην Πατριάρχης Καλλίνικος ο Ε΄, θέλησε να ξανανέβει στον Θρόνο για να απολαμβάνει τις τιμές και την εξουσία. Με προσταγή λοιπόν μόνο του Βαϊρακτάρη και δια Βεζυρικού διατάγματος, δίχως σύγκληση της Συνόδου και δίχως ψηφοφορία, ανέβηκε στον Θρόνο και κατέβηκε ο Γρηγόριος.

Ο Γρηγόριος, δέχτηκε με ευχαρίστηση αυτά τα γεγονότα και κατόπιν αδείας της εξουσίας, μετέβηκε στα Πριγκηπόνησα, όπου και μόναζε στο μονύδριο του Χριστού «ως στρουθίον μονάζον επί δώματος», δεχόμενος μόνο τους φτωχούς, δίνοντάς τους, ότι μπορούσε

από τα ελάχιστα που είχε. Όταν προσήλθαν σε αυτόν σε αυτόν δύο πάμπτωχες χήρες, οι οποίες είχαν κόρες προς παντρεία, έσχισε στην μέση την πολύτιμη σαμαρόγouna που του είχε δώσει ο Σουλτάνος και τα έδωσε στις δύο χήρες, ώστε να τα πωλήσουν και να εξοικονομήσουν με αυτό τον τρόπο τα απαραίτητα χρήματα για να προικίσουν Τις κόρες τους.

Μετά από 10 μόλις μήνες [1809], πέφτει από τον Θρόνο ο Καλλίνικος ο Ε΄ και ανεβαίνει σε αυτόν ο από Μυτιλήνης Ιερεμίας. Ο δε Γρηγόριος, εξορίστηκε πάλι στον Άθωνα⁷. Όταν έλαβε ο αοιδιμος την διαταγή της εξορίας ανέκραξε το ψαλμικό: «Επιστρεψον, επιστρεψον ψυχή μου εις την ανάπαυσίν σου». Και πάλι επανήλθε στην Μονή των Ιβήρων, ανοίγοντας το κελί του με το κλειδί που πάντα είχε μαζί του. Άνοιξε όμως και την «κλειδα της γνώσεως», εξηγώντας και διδάσκοντας τον θεϊόν λόγον προς τους συναγωνιζομένους συμμοναστάς Αγιορείτες, στους οποίους, όπως και παλαιότερά τους ήταν αγαπητός και σεβαστός. Δέκα χρόνια πέρασε αυτήν την φορά στο Άγιο Όρος.

[1] Η σχετική αυτή εγκύκλιος για τα σχολεία, πολύ αργότερα τυπώθηκε στο «Λόγιος Ερμής» του 1819 έτους, σελ. 202.

[2] Τράγωμα, λέγανε οι Κωνσταντινουπολίτες, το έθιμο –ιδίως στα συνοικέσια- όπου οι νύμφες έδδαν στους γαμπρούς κάποιο χρηματικό ποσό. Η λέξη φαίνεται [ως αναφέρει κάποιος φιλόλογος] να είναι παράφραση της λέξης τράγημα [τράγωμα], όπως και το στην ηπειρωτική Ελλάδα έδδον η προίκα από το εδώ –τρώγω-, έδδανον. Ή μπορεί να προέρχεται από το λατινίζων τράκτωμα.

[3] Το ίδιο έτος εξέδωσε και επιτομή περί των Αρετών και των Κακιών, από την Ηθική του Αριστοτέλους.

[4] Κάποιοι οι οποίοι ανήκαν σε κάποια από τα πολλά παρακλάδια των αιρετικών και σχηματικών.

[5]Είναι άξιο σημειώσεως, ότι οι αναβάσεις του Γρηγορίου στον Πατριαρχικό Θρόνο, συνέβανε συγχρόνως με μεγάλα πολιτικά γεγονότα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στην πρώτη του Πατριαρχεία, συνέπεσε η υπό των Γάλλων κατάληψη της Αιγύπτου. Στην δεύτερη, η εμφάνιση του Αγγλικού στόλου, το οποίο και αναφέρουμε αναλυτικά παραπάνω [όπου και αυτός εμπλάκηκε]. Στην Τρίτη τέλος Πατριαρχεία του, συνέβη η Ελληνική Επανάσταση, στην οποία θύμα τέλειο έγινε και ιερείο άμωμο.

[6] Αυτός, ήταν πατέρας του Τηλεμάχου, ο οποίος δέπρεψε ως Διερμηνέας της εν την Κωνσταντινούπολη Ρωσική Αυτοκρατορική Πρεσβεία.

[7] Βλέπε Ιστορία Κουμά. Τόμος 12. Σελ. 513.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

Γ΄ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ

Στις 13 Δεκεμβρίου του 1818, παραπήθηκε ο Κύριλλος και προσκλήθηκε ξανά για τρίτη και τελευταία φορά ο Γρηγόριος. Φτάνει στην Κωνσταντινούπολη στις 19 Ιανουαρίου του 1819 και παίρνει τα ηνία του θρόνου από τον Τοποτηρητή Ιωαννίκιο Φιλιπούπολης του από Ελασσόνας. Το πρώτο πράγμα που έπραξε ο Γρηγόριος, ήταν να στείλει ξανά εγκύκλιο για την φροντίδα και ίδρυση των σχολείων, προτρέποντας να διδάσκεται εκεί η Ελληνική γλώσσα και παιδεία, καθώς σε αρκετά Ελληνικά σχολεία, δίδοτανε ιδιαίτερη έμφαση στην διδασκαλία των καινοφανών θεωριών της νεώτερης δυτικής φιλοσοφίας. Ναι μεν η φιλοσοφία καλή και χρήσιμη είναι, αλλά δεν πρέπει να αμελείται και να οπισθοχωρεί η ελληνική, μητέρα κάθε φιλοσοφίας και γνώσης¹.

Μετέπειτα, το γρήγορο βλέμμα της πατρικής ποιμαντορίας του Πατριάρχη, προς άλλον στράφηκε φιλάνθρωπο σκοπό. Στην μεγάλη Κωνσταντινούπολη, κατοικούσαν και πολλοί πτωχοί, που δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στα προς το ζην, λόγω των ακριβών τιμών στα αναγκαία, αλλά και εξαπίας των συχνών καταστροφικών πυρκαγιών. Τον αριθμό αυτόν τον αύξαναν και άλλα άτομα, ξένα, από την επαρχία, οι οποίοι εισέρχονταν στην Κωνσταντινούπολη, με την ελπίδα να βρουν πόρους για να ζήσουν. Παραλείπουμε δε τις χήρες, τα ορφανά και τους φυλακισμένους. Συνέχεια βοηθούσαν αυτούς οι ενορίες και οι πολλοί εύποροι· αλλά και οι ενορίες φτωχές ήταν και οι εύποροι ήταν λίγοι. Αυτά βλέποντας ο Γρηγόριος, παίρνει βοηθό τον τότε Μέγα Διερμηνέα Ιωάννη Καλλιμάχη, ως και κάποιους άλλους από τους επώνυμους και σύστησε το «Κιβώτιο του Ελέους», στο οποίο ικανά κεφάλαια έβαλαν και οι Αρχιερείς και οι Μεγιστάνες, και μεγαλέμποροι ομογενείς, κα οι δύο ηγεμονίες της Βλαχίας και της Μολδαβίας, ως και το κοινό ταμείο της Εκκλησίας κάθε έτος συνείσφερε, όπως και το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων. Αλλά και κάθε ένας από τους νεοχειροτονηθέντες Αρχιερείς εισέφερε αυτό που του αναλογούσε. Διορίσθησαν δε και επίτροποι, οι οποίοι είχαν υπό την επίβλεψη τους την

σύναξη των εισοδημάτων του Κιβωτίου και την διανομή στους χρήζοντες βοήθειας. Αλλά και εκτάκτως ευκαιρίας δοθείσης διανέμονταν ελέη στους οδυρομένους, τουλάχιστον δις του έτους, εγγιζόντων των εορτών των Χριστουγέννων και του Πάσχα².

Στα τέλη του 1820, υπόγεια φήμη διέτρεχε και προανήγγειλε πόλεμο ερχόμενο από τον Βορά. Και προβληματίζονταν κάποιοι από τους οικείους του Πατριάρχη, μήπως

και όντως επαληθευτούν οι φήμες και τότε η Πατριαρχεία θα είναι επισφαλής. Αυτός όμως τους απαντούσε πως πολλές φορές έγιναν πόλεμοι, αλλά ο Πατριάρχης ποτέ δεν κινδύνευσε. Αλλά και αν τύχει και γίνει αυτό στις μέρες του, σημαίνει ότι αυτό είναι το θέλημα του Κυρίου και ας γίνει. Γιατί, ο ίδιος ο Κύριος στο Ευαγγέλιο είπε πως ο μισθωτός δεν είναι ποιμένας κα σηκώνεται και φεύγει. Ο Ποιμένας όμως ο καλός, θυσιάζει και την ψυχή του για τα πρόβατα.

Όταν στις 10 Φεβρουαρίου του 1821 μπήκε ο Υψηλάντης στην Μολδαβία φονεύτηκαν όσοι Τούρκοι έμποροι τύχαιναν να βρίσκονταν τότε στο Γαλάτσι. Όταν το γεγονός αυτό μαθεύτηκε στην Κωνσταντινούπολη, τότε πλήθος Οθωμανών, πάνω από 2.000 και άνδρες και γυναίκες και παιδιά συνέρρευσαν στην Πύλη και με φωνές και κραυγές απαιτούσαν την εκδίκηση. Ο Βεζύρης, βγήκε από το παλάτι και έπεισε τον όχλο να διαλυθεί, υποσχόμενος την εκδίκηση. Και έτσι, στις αρχές Μαρτίου, την Τετάρτη της Β' Εβδομάδας των Νηστεών, φυλακίζεται στο Βοσταντζήμπασι ο Μητροπολίτης Εφέσσου Καλλιάρχης [όστις είχε αδελφό έναν από τους άρχοντες της Μολδαβίας] και την επαύριο αποκεφαλίζονται όσοι από τους ευγενείς της Κωνσταντινούπολης είχαν συγγενείς στην Μολδοβλαχία.

Την Γ' Εβδομάδα των Νηστεών, φυλακίζονται άλλοι δύο από τους Συνοδικούς Αρχιερείς, ο Νικομηδείας Αθανάσιος και ο Δερκών Γρηγόριος. Ικετεύει με αναφορά για αυτούς τους τρεις ο Πατριάρχης, εγγυώμενος για την αθωότητά τους. Ενώ όμως περίμενε την απάντηση, μαθαίνει ότι και έτερος μητροπολίτης, ο Αγχιάλου Ευγένιος, μεταφέρθηκε από την επαρχία του στην φυλακή. Από τότε ο μακάριος, παρατηρώντας την αυξανόμενη οργή εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας εναντίον της Εκκλησίας, προαισθάνθηκε το τέλος του. Αλλά έμενε απρόμητος, αποδεχόμενος ευχαρίστως την εκπλήρωση της θείας θελήσεως.

Ενδιαμέσως, το απόγευμα της Β' Κυριακής των Νηστεών προσκλήθηκε να μεταβεί στον Υπουργό Εξωτερικών της Πύλης. Στον διάδρομο βρήκε και τον Μεγάλο Δερμηνέα Κωνσταντίνο Μουρούζη, καθώς είχε προσκληθεί και εκείνος, αγνοώντας την απία της προσκλήσεως. Αφού μπήκαν στο γραφείο και οι δύο και τους υποδέχτηκε ο Υπουργός με τις συνηθισμένες

φιλοφρονήσεις, απευθυνόμενος προς τον Πατριάρχη του είπε: «Εκδόθηκε Αυτοκρατορικό Διάταγμα πριν λίγο, το οποίο ορίζει πως οι 7 αντιπρόσωποι της Σερβίας³, οι οποίοι διαμένουν στον Γαλατά, να υπάρχουν υπό την αυστηρά επιτήρησή σου, παρατηρώντας δε και τις πράξεις του». Ο δε Πατριάρχης αντέτενε, με την συνηθισμένη του ετοιμότητα, πως η διαταγή αυτή ήταν αδύνατον η δύσκολο να εκπληρωθεί, καθώς οι αντιπρόσωποι αυτοί κατοικούσαν σε απόκεντρη οικία και με ευκολίες διαφυγής, τόσο από την ξηρά, όσο και από την θάλασσα. Ο Υπουργός απάντησε πως τις παρατηρήσεις αυτές θα τις θέσει υπ' όψιν του Σουλτάνου. Έτσι, την επόμενη μέρα, βγήκε διαταγή σύμφωνα με την οποία οι Σέρβοι έπρεπε να μετακομίσουν και να φυλαχθούν μέσα στο Πατριαρχείο, όπου και έμεναν μέχρι της κοιμήσεως του Πατριάρχη και αφέθηκαν λίγες εβδομάδες μετά.

Όμως, οι κινήσεις της Φιλικής Εταιρίας γίνονταν γνωστές από τους Οθωμανούς, εξαπίας κάποιων προδοτών, όμως ο –δυστυχώς– Πελοποννήσιος Ασημάκης. Ο δε Πασάς του Μοριά, έχοντας πληροφορηθεί κάποια γεγονότα, προσκάλεσε στην Τρίπολη τους προκρίτους και Αρχιερείς της Πελοποννήσου στην Τρίπολη, προκειμένου να τους κρατήσει ως ενέχυρο, τρόπο τινί ως ομήρους, καθώς φυλάκισε τόσο τους λίγους προκρίτους οι οποίοι πήγαν και τους συν αυτών 5 Αρχιερείς. Καλείται λοιπόν και ο Πατριάρχης μετά του Μεγάλου Δερμηνέως στην Πύλη και ρωτά ο Βεζύρης, απευθυνόμενος πρώτον στον Πατριάρχη: «Μήπως γνωρίζετε εξ' ακοής κανέναν τόπο, όπου η συμμορία των εξωμερπών να επιβουλεύεται την κοινή ησυχία των υπηκόων;». «Δεν ακούσαμε, ούτε γνωρίζουμε κάτι τέτοιο», απάντησαν και οι δύο. «Γίνεσθε εγγυητές περί της κοινής ησυχίας των υπηκόων;» ξαναρωτά τον Πατριάρχη ο Βεζύρης. Και απάντησε εκείνος: «Ο Πατριάρχης θεωρούμενος από την Υψηλή Πύλη ως εθνάρχης, θεωρείται και ως εγγυητής της ησυχίας των χριστιανών υπηκόων, όσο εξαρτάται από την πνευματική αυτού επιστασία. Υπάρχουν δε και οι κατά τόπον διοικητές της Κυβέρνησης, οι οποίοι και επαγρυπνούν για την κοινή ησυχία». Αφού ρώτησε και άκουσε τα άνωθεν ο Βεζύρης, τους άφησε να φύγουν με τις απαραίτητες φιλοφρονήσεις.

Μετά από κάποιες μέρες, ο πρώην Ηγεμόνας Αλέξανδρος Χαντζερής έφυγε οικογενειακώς και ξαφνικά από το Βαλτά Λιμάνι [χωριό του Βοσπόρου], όπου και κατοικούσε.

Για αυτό, βγήκε διάταγμα να μετοικήσουν εντός του Φαναρίου, όλες οι ηγεμονικές και αρχοντικές οικογένειες οι οποίες κατοικούσαν στον Βόσπορο. Και αυτές μεν μετοίκησαν. Ο δε ακάματος Γρηγόριος, σπουδάζοντας να οικονομήσει τα ανοικονόμητα, συγκρότησε συμβούλιο με τους επισήμους του γένους για να αποφασίσουν τι να κάνουν. Αποφασίστηκε σε αυτή την

συνέλευση, να υποβάλλουν αναφορά στην Πύλη, όπου όλοι οι πρόκριτοι του γένους θα εγγυόντανε ο ένας για τον άλλο, ότι είναι πιστοί υπήκοοι της Βασιλείας και πως συμπράξουν, εφ' όσον δύνανται στην αποκατάσταση της κοινής ησυχίας.

Την αναφορά αυτή, πήγε να την επιδώσει στον Βεζύρη ο ίδιος ο Πατριάρχης, συνοδευόμενος από 3 Ιεράρχες [Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως, 10 Μαρτίου]. Δεν βρήκαν όμως τον Βεζύρη [καθώς είχε συνάντηση με τον Ιντερνούτζο στο Ορτάκιο] και αναγκάστηκαν να παρουσιαστούν στον Κεχαγιά [Τοποτηρητή] του Υπουργού, τον Ζενή Αφέντη, ο οποίος ήταν μέγας χριστιανομάχος. Ο Μουσουλμάνος αυτός, αρχικά υποδέχθηκε με φιλοφρονήσεις τον Πατριάρχη και τους Αρχιερείς, αλλά ξαφνικά ρώτησε απότομα τον Πατριάρχη: «Πατριάρχα των Ρωμαίων, που σου φάνηκαν οι επαναστάσεις του έθνους σου;». Ο Πατριάρχης απάντησε πως: «Με μεγάλη απορία και αμέτρητη λύπη άκουσα τις τοπικές ταραχές, οι οποίες αντίκεινται προς την οφειλόμενη πίστη και υπακοή των υπηκόων εις την πάνω από εμάς διατεταγμένη Βασιλική Εξουσία. Αντιβαίνουν δε και στις εντολές του Ευαγγελίου, όπου ο Θεός μας προστάζει: «Πάσα ψυχή εξουσίας υπερεχούσας υποττασέσθω· τον Βασιλέα τιμάτε».

Την ώρα εκείνη, προσκλήθηκε ο Πατριάρχης να ανέβει στο οίκημα του Μεγάλου Βεζύρη Αλή πασά, και εισερχόμενος μετά των Αρχιερέων [μεταξύ των οποίων ήταν και ο Θεσσαλονίκης] του έδωσε την αναφορά. Τους υποδέχτηκε φιλοφρόνως ο Μέγας Αρχισατράπης και αφού έβαλε τον Πατριάρχη να καθίσει, διάβασε την αναφορά και με λίαν ευμενές βλέμμα του είπε: «Πολύ καλά». Μεταξύ των άλλων, πάνω στην κουβέντα ανέφερε πως υπήρξε Πασάς της Πελοποννήσου, και ενθυμούμενος τον τόπο εκείνον, ρώτησε τον Γρηγόριο, ποιά είναι η πατρίδα του· και εκείνος απάντησε πως είναι η Δημητσάνα. Και ο Βεζύρης απευθυνόμενος στον Θεσσαλονίκης είπε: «Βέβαια, πολύ καιρό πρέπει να έχει ο γέροντας Πατριάρχης να δει την πατρίδα του». «Ναι, Υψηλότατε, από παιδί ανεχώρησε από εκεί». Και ο Βεζύρης υπομεδίασε και αφού έγινε σκεπτικός είπε προς τον ατρόμητο Γρηγόριο: «Πατριάρχα των Ρωμαίων, λέγεται, ότι στις ταραχές που συνέβησαν στην Μολδαβία, συμμετείχε και ο Κλήρος» [καθώς είχε γίνει γνωστό ότι τον Υψηλάντη τον έθεσε υπό την ευλογία της Εκκλησίας, ο Μητροπολίτης Μολδαβίας]. Αυτός, με φωνή έντονη, αλλά ταυτόχρονα και ήρεμή του απάντησε: «Αλλά, όποιος, όποιος Υψηλότατε, από εμάς τους Εκκλησιαστικούς, αντιστέκεται και σηκώνει ανταρσία εναντίον της κραταίας Βασιλείας, αυτόν, το θρήσκευμά μας τον καθαιρεί από το Εκκλησιαστικό του αξίωμα, και η Εξουσία να τον τιμωρήσει όπως κάθε άλλον αποστάτη. Ελπίζω δε Υψηλότατε, ότι η κραταία Βασιλεία, ταχέως και εν ροπή οφθαλμού να καταπαύσει τις αυθόρμητες και τοπικές

αυτές ταραχές, τόσο μεν με τα ανίκητα όπλα της, αλλά και με την συνηθισμένη της φιλανθρωπία σε αυτούς που αμάρτησαν και επιστρέφοντες ομολογήσουν το εκ της παραφροσύνης αμάρτημά τους». «Ισσαλάχ» [Θεού βοηθούντος], απάντησε ο Βεζύρης και τους άφησε να φύγουν.

Περί δε τα μέσα της Δ΄ Εβδομάδας των Νηστειών, πήγε διάταγμα στον Πατριάρχη να στείλει στην πύλη τρεις από τους Αρχιερείς –τον Θεσσαλονίκης, τον Ανδριανουπόλεως και τον Τυρνάβου-, ώστε να κρατηθούν ως ενέχυρα, τρόπο τινί ως ομήρους. Ο Πατριάρχης, αφού τους προσκάλεσε και γευμάτισε με αυτούς, τους λέει με θλιμμένη φωνή: «Αδελφοί, ο Κύριος, θέλησε σε μας να μας δεξει πολλά και σκληρά γεγονότα. Το ψωμί μας το ποτίζει με πόνο και το κρασί μας με κατάνυξη. Να, αυτό το διάταγμα, προσκαλεί εσάς τους τρεις να πάτε σήμερα αμέσως στην Πόρτα, και από εκεί στην φυλακή όπου είναι και άλλοι αδελφοί, ως ενέχυρα. Τι πρόκειται να γίνει ύστερα και σε εσάς και σε μένα, ο Κύριος γνωρίζει. Πάντως, αν συμβεί κα μαρτυρήσετε, δεν θα αργήσω να σας ακολουθήσω και εγώ». Και λέγοντας αυτά έκλαψε πικρά, όπως και οι Αρχιερείς και όσοι άλλοι παρίσταντο. Και οι Αρχιερείς, αφού ασπάστηκαν εν Χριστώ για τελευταία φορά επί γης τον Πατριάρχη ανεχώρησαν για εκεί που έλεγε το διάταγμα.

Στις 20 Μαρτίου, η Πύλη παρέδωσε στον Μεγάλο Διερμηνέα, το Διάταγμα «περί αμνηστείας», προκειμένου να το μεταφράσει στα ελληνικά και να διαβαστούν και τα δύο, και η μετάφραση δηλαδή και το πρωτότυπο στην Εκκλησία, για να το ακούσουν όλοι. Συγχρόνως δε, να ενημερώσει τον Πατριάρχη να εκδώσει καθ' υψηλή διαταγή αφορισμό εναντίον του Υψηλάντη και των συν αυτώ, να λύσει δε και τον όρκο των μελών της Φιλικής Εταιρείας και όσοι από αυτούς μετανοήσουν και προσέλθουν να ανακοινώσει τα ονόματά τους, προκειμένου να λάβουν την προσήκουσα ασφάλεια. Γιατί, [έλεγε ο Βεζύρης], η ελπίδα από αυτό το γράμμα να γίνει ησυχία, ανέβαλλε την απειλή του ξίφους που κρεμάται πάνω στα κεφάλια των Γραικών. Και ο μεν Πατριάρχης, αφού έλαβε την διαταγή, διέταξε να συνταχθεί το απαιτούμενο γράμμα· ο δε Μέγας Διερμηνέας μετάφρασε το Διάταγμα της αμνηστείας, το οποίο καταριόνταν τους περί τον Υψηλάντη αποστάτες, αμνήστευε δε τα υπόλοιπα μέλη της Φιλικής Εταιρείας, εφ' όσον θα δήλωναν υπακοή στην Οθωμανική Κυβέρνηση.

Στις 23 Μαρτίου [Ε΄ Κυριακή των Νηστειών], αφού μαζεύτηκαν στην Μεγάλη Εκκλησία όλοι οι πρόκριτοι του γένους και οι Ηγεμόνες, οι 2 Διερμηνείς καθώς και οι υπόλοιποι άρχοντες και Αρχιερείς –μεταξύ των οποίων και ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Πολύκαρπος- διαβάστηκε το διάταγμα από τον άμβωνα και στα Τουρκικά και στα Ελληνικά από Αρχιερέα. Μετά, διαβάστηκε

ο αφορισμός και υπογράφηκε από τους 2 Πατριάρχες και τους παριστάμενους Αρχιερείς πάνω στην Αγία Τράπεζα.

Αυτά, με βαριά καρδιά υπέμενε ο Πατριάρχης, αναλογιζόμενος πως ότι έκανε, το έκανε για να μην σφαγιασθεί το ποίμνιό του. Ανάμεσα στον κόσμο βρίσκονταν και Τούρκοι Κρητικοί, προκειμένου να παρατηρήσουν και να δουν αν οι εντολές του Σουλτάνου, αποδόθηκαν στην εντέλεια στα ελληνικά ή όχι. Και 3 Αρχιερείς, διατάχθηκαν να απέλθουν προς τα επικίνδυνα μέρη της Ελλάδος -2 στα νησιά και εις στην ηπειρωτική Ελλάδα- για να κηρύξουν ειρήνη και να διαβάσουν τα προειρημένα κείμενα, καθώς και άλλη Συνοδική εγκύκλιο η οποία νουθετούσε τους λαούς προς την ειρήνη.

Περί το εσπέρας του Σαββάτου του Λαζάρου [Μαρτίου 31], έφτασε στην Πύλη η αγγελία της έναρξης της επανάστασης στην Πελοπόννησο και υποπευδόμενη πως και στην Κωνσταντινούπολη πιθανόν να υπήρχαν μέλη της Φιλικής Εταιρείας, οι οποίοι θα ετοιμάζαν και εκεί επανάσταση, έθεσε σε ετοιμότητα τον ελλιμενίζοντα στόλο και στρατό Γενιτσάρων. Παράλληλα μελετούσε ποιά αφορμή να προκαλέσει ώστε να αρχίσει η επανάσταση και στην Πόλη, ώστε να μπορεί να την καταπνίξει άμεσα, καθώς θα είναι σε ετοιμότητα. Έτσι, βαθιά ξημερώματα της Κυριακής των Βαΐων [Απριλίου 1], πλήθος τροφίμων σπουδαστών [σοφτάδων] εξελθόντων από τα Σχολεία [Μεδρεσέδες], μετά αλαλαγμών πυρπόλησαν και κατέσκαψαν την μικρή εκκλησία της Ζωοδόχου Πηγής και επέστρεψαν πάλι εις τα οικεία. Ο Πατριάρχης, μοίραζε την ώρα εκείνη τα βαΐα στους πιστούς, όταν κάποιος κρυφά του ανήγγειλε το γεγονός. Αυτός δε σιωπήσας, συνέχισε να διανέμει τα βαΐα στους πιστούς. Μετά το τέλος της Θείας Λειτουργίας, ανέβηκε στο Πατριαρχείο μετά των παρευρισκομένων Αρχιερέων και τους κοινοποίησε το γεγονός. Εκείνοι, εξαναστάντες ρώτησαν: «Τί να σημαίνει αυτό;». και τους απάντησε: «Αρχές οδυνών, και ίσως να έφτασε και το τέλος».

Μετά από λίγο, ήρθε διαταγή σε αυτόν να παραδώσει τους καταλόγους με τα ονόματα όλων των ελληνικών οικογενειών οι οποίοι κατοικούν στην Πόλη. Εκείνος τους απάντησε πως τέτοιου κατάλογο το Πατριαρχείο δεν κατέχει. Ήρθε και δεύτερη διαταγή, όπως δώσει 2 εφημερίους, οι οποίοι θα συνοδέψουν 3 Γενίτσαρους -2 εκ των οποίων ήταν Κρητικοί, γνωρίζοντας πολύ καλά τα ελληνικά-, για να δείχνουν τις οικίες των Ελλήνων και να γίνεται η καταγραφή. Το αυτό και έγινε. Το δε πρωί της Μεγάλης Δευτέρας [Απριλίου 2], αποκεφαλίστηκε πλησίον της Μεγάλης Πύλης του Παλατιού [Μπαμ –Χουμαϊούν], ο τελευταίος προερχόμενος από τις ηγεμονικές οικογένειες Μέγας Διερμηνέας Κωνσταντίνος ο Μουρούζης. Δάκρυσε ο

Πατριάρχης και διέταξε όπως γίνει η νεκρώσιμη ακολουθία και τα από εδώ και στο εξής ως ειθίσαι μνημόσυνα, και παράλληλα έστειλε να αγοράσουν την σορό από τον δήμιο και να την θάψουν την νύκτα όπου γίνεται. Την ίδια μέρα, σφαγιάσθηκαν ή κρεμάστηκαν και άλλοι επίσημοι, ιδίως Πελοποννήσιοι. Αλλά και άλλοι σκοτώθηκαν, όπλα μαζεύτηκαν από όλα τα χωριά του Βοσπόρου, βασανίζοντας τους ηλικιωμένους και ανασκάπτοντας ακόμα και τους τάφους.

Προς το παρόν οι Οθωμανοί δεν πείραξαν τον Κλήρο, έχοντας στο νουν πως αν γίνει κάτι τέτοιο, θα φύγει κρυφά ο Πατριάρχης και δεν μπορέσουν να τον σκοτώσουν αυτόν πρώτο. Ο Γρηγόριος όμως, κατέβανε καθημερινά στην Εκκλησία και άκουγε τις συνηθισμένες αγρυπνίες της Μεγάλης Εβδομάδος [οι οποίες γίνονταν πια πρωί και όχι νύκτα, δια τον φόβο των Τούρκων], και πολλάκις επαναλάμβανε κατ' ιδίαν το τροπάριο: «Ιδού ο Νυμφίος έρχεται εν τω μέσω της νυκτός».

Το πρωί της Μεγάλης Τετάρτης, διατάζεται ο Πατριάρχης, να θέσει υπό την φύλαξη του την διαμένουσα στο Φανάρι οικογένεια του Δημητρίου Μουρούζη [θείου εκ πατρός του Κωνσταντίνου Μουρούζη, Μεγάλου Διερμηνέως, ο οποίος είχε αποκεφαλιστεί στην Σούμλα το 1812]. Ο Πατριάρχης απάντησε πως δεν είχε περισσευούμενους φύλακες, παρά μόνο τους 2 Γενίσαρους, οι οποίοι ήταν διατεταγμένοι να φυλούν το Πατριαρχείο. Ο κομίσας την διαταγή απάντησε πως αρκούσαν και οι καλόγεροι και έτσι εστάλησαν 2 εξ αυτών στην προειρημένη οικογένεια. Η μητέρα της οικογένειας, όταν άκουσε την απία της ελεύσεώς τους, τους υποδέχθηκε δακρύουσα και τους έδωσε δωμάτιο προς ανάπαυση. Την Μεγάλη Πέμπτη, τους παρατέθηκε πλούσια τράπεζα, με αποτέλεσμα από το φαί και τον ύπνο να νυστάξουν και να κοιμηθούν. Της ευκαιρίας λοιπόν δοθείσης, η οικογένεια μεταμφιεσμένη δέφυγε, και βρίσκοντας κάποιο τουρκικό ακάτιο, πέρασε στον Γαλατά και από εκεί με εμπορικό πλοίο έφτασε στην Οδησό και έτσι διασώθηκε. Μόλις σχεδόν αυτοί αναχώρησαν από την οικεία τους, ένοπλοι στρατιώτες ήλθαν για να τους φυλακίσουν και τους γιους του να τους καταδικάσουν. Όμως, βρήκαν μόνο τους δύο φύλακες κοιμωμένους, και αφού τους πήραν και τους οδήγησαν στην Εξουσία, τους έστειλαν στο κάτεργο.

Κατά δε το Μέγα Σάββατο, στάλθηκε εντολή στον Πατριάρχη, να παραγγείλει στους Χριστιανούς ότι την Κυριακή του Πάσχα να προσέλθουν μεν στις Εκκλησίες να γιορτάσουν, αλλά αμέσως μετά και ησύχως να επιστρέψουν στα σπίτια τους, παραλείποντας τους συνηθισμένους χαιρετισμούς και τις προς αλλήλων επισκέψεις. Ο Πατριάρχης τότε, στρεφόμενος προς έναν από

τους παρακαθήμενους Αρχιερείς του είπε: «Όπου να 'ναι, θα πραγματοποιηθεί και σε εμάς το προφητικό: "Και αι εορταί αυτών εις πένθος μεταστραφήσονται"»

Επειδή δε τις 2 προηγούμενες μέρες, έμενε τελείως νηστικός, το δειλινό του Σαββάτου, νιώθοντας εξασθενημένος, έλαβε λίγη και λιπή τροφή. Κάποιος από τους συνδειπνούντες, ανέφερε μέσα στην ροή της κουβέντας και την αποτομή του Κωνσταντίνου Μουρούζη. Και αναστενάζοντας ο Γρηγόριος ρώτησε: «Ποιός θάνατος άραγε είναι ηπιότερος; Ο δια της καρατομής η ο δια της αγχόνης;». και επειδή κανείς δεν απάντησε, επικρατώντας σιωπή, επανέλαβε την ερώτηση. Τότε, κάποιος απεκρίθη:

«Εγώ, επειδή δεν έχω δοκιμάσει ούτε τον ένα ούτε τον άλλο τρόπο θανάτου, δεν γνωρίζω ποιός από τους δύο είναι ο ηπιότερος». Του λέγει ο Πατριάρχης: «Συνετά απάντησες. Αλλά θυμάσαι τους Μάρτυρες, που υπέστησαν μύρια βασανιστήρια και δεν έβλεπαν την καρατόμηση ως μεγάλο κακό; Αφού και εμείς, έχουμε τέτοιο νέφος Μαρτύρων, ας υπομένουμε αυτόν τον αγώνα υπέρ της πίστεως και του Ιησού Χριστού». Από αυτά, δυνάμεθα να συμπεράνουμε πως ο μακάριος, έβλεπε τον θάνατό του να πλησιάζει από ώρα σε ώρα. Αυτό είπε και στην συνομιλία του με τους Σέρβους που διέμεναν στο Πατριαρχείο, ενθαρρύνοντάς τους και λέγοντάς τους πως θα σωθούν.

Το ίδιο βράδυ, ο Υπουργός Εξωτερικών της Υψηλής Πύλης, είπε στον Μεγάλο Διερμηνέα Σταυράκη τον Αριστάρχη, την άλλη μέρα, πολύ πρωί, να μεταβεί στην Πύλη δια να λάβει τις απαραίτητες διαταγές.

Τη επαύριο [10 Απριλίου], ήταν η μεγάλη εορτή της λαμπροφόρου Αναστάσεως του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού και ο Πατριάρχης κατέβηκε να λεπουργήσει. Φρουρά 3.000 στρατιωτών κύκλωσε το Πατριαρχείο. Αυτός ο αοιδιμος, φορέσας την ιερά του στολή ετέλεσε την Θεία Λειτουργία. Στην Προσκομιδή, άργησε πάρα πολύ ώρα, περισσότερη από ότι συνήθως, καθώς μνημόνευε τα ονόματα όλων των κεκοιμημένων που γνώριζε, είτε ήταν φίλοι του είτε όχι, όπως και αυτών που προ μικρού δια την πίστη μας σκοτώθηκαν, προς τους οποίους σύντομα θα πήγανε. Και τους ζωντανούς μνημόνευσε, όσους βρίσκονταν σε θλίψει, σε στενοχώρια και σε κάθε άλλον κίνδυνο, ευχόμενος όπως λυτρωθούμε από αυτόν. Όταν δε οι χοροί έψαλλαν το: «Αγαπήσω Σε Κύριε, η ισχύς μου», ο Πατριάρχης με δάκρυα ασπάστηκε τους Αρχιερείς.

Μετά την Λειτουργία, ανέβηκε στο Πατριαρχείο μαζί με τους συλλεπουργήσαντας Αρχιερείς και έφαγαν τον συνηθισμένο ζωμό. Κάποιος από τους οικείους του τότε είπε:

«Η Επανάσταση που ψιθυριζόταν πως έγινε στην Πελοπόννησο είναι αλήθεια· χθες ήρθε από την Πελοπόννησο πλοίο Επτανησιώτικο και το επιβεβαίωσε. Τώρα, τί θα γίνει;».

«Και τώρα και πάντοτε θα γίνει το θέλημα του Κυρίου» είπε ο Γρηγόριος και πλαγιάσας το κεφάλι του ησύχαζε.

Περί της 10 η ώρα, έχοντας ετοιμασθεί τράπεζα και μόλις είχε σηκωθεί ο Πατριάρχης, κάποιος από τους Διακόνους είδε τον Μεγάλο Διερμηνέα να εισέρχεται στο προαύλιο και το ανήγγελε⁴. Ο δε Μέγας Διερμηνέας είπε στον Αρχιδιάκονο:

«Πρόλαβε και πες στην Παναγιότητά του, ότι τον παρακαλώ να δεξεί μικρή ανοχή και θα έρθω σε λίγο να τον συναντήσω».

Και έπειτα, έστειλε κάποιον από τους εκεί Αρχιερείς να συγκεντρώσει και τους άλλους και να πάνε τάχιστα στο Πατριαρχείο.

Στο μεταξύ, πήγαν στο Πατριαρχείο ο Κεσσεδάρης του Υπουργού Εξωτερικών, όστις κινήθηκε προς τον Γρηγόριο και ο Τζαουσλά Εμνής, ο οποίος πήγε προς το μέρος του Μεγάλου Διερμηνέα. Βλέποντας αυτόν αντί του Διερμηνέα ο μακάριος, αλλοιώθηκε το πρόσωπό του, αλλά κράτησε την ψυχραιμία του και δέταξε να φέρουν τα συνηθισμένα δείγματα υποδοχής. Ο Τούρκος το απέτρεψε, λέγοντας ότι τον περιμένει να ετοιμασθεί και να τον οδηγήσει στον διατεταγμένο τόπο. Ακούγοντας αυτό ο πανεύφημος σηκώνεται αμέσως και φορώντας το ράσο του και το επανωκαλύμμακο και αφού πήρε και την Ποιμαντορική ράβδο, ακολούθησε τον Μουσουλμάνο. Κατεβαίνοντας την σκάλα είπε στον δευτερανηψίο του να πάρει λίγα χρήματα δια τους θυρωρούς και τους ραβδούχους των μεγιστάνων [όπως συνηθίζονταν] και να τον ακολουθήσει.

Ο Κεσσεδάρης τον οδήγησε στο Παράλιο Εξώστεγο [Γιαλί Κιόσκι], και από εκεί στα ενδότερά της περιοχής του παλατιού, όπου ήταν τα οικήματα [νταγερές] του Αρχικηπουρού [Βοσταντζήμπασι]. Αυτός τον παρηγόρησε για την έκπτωσή του από το Πατριαρχικό αξίωμα, λέγοντάς του πως ο Σουλτάνος, ο οποίος και τον αναβίβασε τρεις φορές, και πάλι γρήγορα θα τον αναβιβάσει. Έμενε εκεί τόσο χρόνο όσο νόμιζαν πως ήταν ικανός μέχρι να γίνει η εκλογή του νέου Πατριάρχου. Κάποιοι Τούρκοι που περνούσαν από το μέρος εκείνο τον ρωτούσαν να

τους πει ποιοί ήταν οι αρχηγοί των αποστατών. Εκείνος όμως σιωπούσε. Τότε τον βασάνισαν, ρίχνοντας

τον στην γη· προσπαθούσαν δε να τον κάνουν να αλλαξοπιστήσει. Εκείνος τους απαντούσε:

«Μάταια κοπιάζετε. Ο Πατριάρχης των χριστιανών, πεθαίνει και χριστιανός».

Μετά από λίγο, εμφανίστηκε ο Αρχηγός της Φρουράς και του είπε πως είχε εντολή να τον μεταφέρει στο Πατριαρχείο.

Κατέβησαν δε δια του Παραλίου Εξώστεγου στην παραλία, όπου ήταν έτοιμα πολλά τρίκωπα ακάτια, στο κάθε ένα από τα οποία έμπαναν 4 ή 5 σωματοφύλακες. Οι δε ακολουθούντες οικείοι του Πατριάρχου διατάχθηκαν να φύγουν· το οποίο και έπραξαν πενθώντας και κλαίοντες, αφού πρώτα κατασπάστηκαν το δεξί χέρι του Πατριάρχου, ο οποίος μετά ταύτα επιβιάστηκε στο ορισμένο για αυτόν ακάτιο. Μπήκε σε αυτό και ο επί των Στρεβλώσεων [Κοτσιμπασης] και συνοδευόμενο από τα υπόλοιπα ακάτια, έπλευσε προς τον τόπο του μαρτυρίου. Όταν έφθασαν στην αποβάθρα του Φαναρίου, ο Γρηγόριος βλέποντας πλήθος Οθωμανών συνηγμένους στην πλατεία εκείνη, όπου πολλάκις καρατομούσαν τους καταδίκους, ψέλλισε κάτι [ίσως το ψαλμικό: «Οξείς οι πόδες αυτών έκχεαι αίμα».

«Τί λες;», ρώτησε κάποιος.

Εκείνος, έδεξε το πλήθος. Τότε εκείνος, σκεπτόμενος μήπως εξαπίας του φόβου του πεθάνει πριν το μαρτύριο, του είπε:

«Αλλά αυτοί, δεν έχουν μαζευτεί για σένα».

Εξελθών δε του ακατίου και ολίγα βήματα προχωρήσας, έκλινε τα γόνατα και την κεφαλή· έτοιμος προς αποτομή. Ο δε Στρεβλωτάρχης, χτυπώντας τον στο πόδι, του είπε:

«Ανάστα, βάδισε», και του δώσε το χέρι για να τον βοηθήσει να σηκωθεί. Μπήκαν στην πύλη του Φαναρίου, όπου περίμενε και ο Φρούραρχος και ενημερώθηκαν πως δεν είχε ακόμα ολοκληρωθεί η εκλογή του νέου Πατριάρχη και να αναβληθεί για λίγο η εκτέλεση. Συνεχίστηκε το περπάτημα, όπου, φτάνοντας στην λιθόστρωτη λεωφόρο που οδηγούσε στο Πατριαρχείο, λόγω του γήρατος δεν μπορούσε να περπατήσει άλλο και τον βοήθησαν 2 από τους σωματοφύλακες, μέχρι που έφτασαν στα προπύλαια, όπου υπάρχουν τρεις θύρες. Στην μεσαία θύρα είχε οριστεί να κρεμαστεί ο μακάριος, καθώς νόμιζαν ότι με αυτό τον τρόπο θα ατιμωθούν

και θα κατασυχυνθούν, τόσο οι εκάστοτε Πατριάρχες, όσο και οι χριστιανοί. Αγνοούσαν ότι προσφιλέστατο και λαμπρότερο τρόπο της σοδιμου τελειώσεως του Πατριάρχου δεν μπορούσαν να είχαν εκλέξει. Έξω της Πύλης του Πατριαρχείου, και έξω της Πύλης του περιβόλου της Εκκλησίας, έπρεπε να πάθει ο Πατριάρχης προς καύχημα της πίστεως και παράδειγμα μαρτυρικής καρτερίας, ανεπίληστη και αείμνηστη, τόσο για τους Πατριάρχες, όσο και για τους Χριστιανούς.

Συρόμενος προς την αγχώνη, έπεσε το επανωκαλύμμακο [ώστε θεία επινεύσει να παραχωρήσει την θέση στο αμαράντινο στεφάνι του μαρτυρίου] και διετάχθη να του το φορέσουν αμέσως, ώστε με ολόκληρο το σχήμα να μαρτυρήσει. Ο δε Πατριάρχης, τέντωσε τα χέρια του ως να ευλογεί όλο το Ορθόδοξο πλήρωμα, σήκωσε τα μάτια του προς τους ουρανούς και είπε:

«Κύριε, Ιησού Χριστέ, δέξαι το πνεύμα μου»· και δεξάμενος την αγχώνη ανέβει νικηφόρος στην ουράνια θριαμβεύουσα Εκκλησία των πρωτοτόκων, ζήσας επί γης 76 χρόνια.

Και ο Φρούραρχος ανάρτησε στο στήθος του Αγίου, την απία της καταδίκης, η όποια έγγραφε το εξής:

«Αυτός ο αποστάτης, έγινε πρωταίτιος και συμμετοχος και συμπατριώτης των επαναστατών»⁵.

Στο μεταξύ, μέσα στο Πατριαρχείο, μόλις είχε ολοκληρωθεί η εκλογή του νέου Πατριάρχη, ο οποίος ήταν ο Ευγένιος ο από Πισσιδίας, και την ώρα που τον συνέχαιραν οι παρευρισκόμενοι, ξαφνικά ακούστηκε μία κραυγή: «Εκρέμασαν τον Πατριάρχη». Και όλοι, έντρομοι, σηκώθηκαν, ρωτούσαν, μάθαιναν, έφρπταν και θρήνος και κλαυθμός πολύς ακολούθησε. Την ίδια δε ημέρα, και άλλοι Αρχιερείς, σε άλλα μέρη της Κωνσταντινούπολης, τελείωσαν μετά του Πατριάρχου, την οδό αυτή του Μαρτυρίου⁶.

Το δε τίμιο σώμα του Αγίου, παρέμενε αναρτημένο στην θύρα για 3 μέρες, φρουρούμενο. Ο διάδοχός του Ευγένιος, προσπάθησε με πολύ μεγάλη ποσότητα χρημάτων να το εξαγοράσει για να το κηδεύσει, αλλά μάταια κόπιασε· καθώς οι Τούρκοι είχαν διατάξει να ριχτεί στην θάλασσα και έτσι να εξαφανιστεί. Αγνοούσαν όμως, ότι με αυτήν τους την απόφαση, εκπλήρωναν την Θεία Βουλή, η οποία και ήθελε δια θαλάσσης να στείλει το τίμιο εκείνο λείψανο σε άλλη χώρα χριστιανική, ώστε να κηδευθεί ενδόξως, οσίως και βασιλικάς.

Όσο παρέμενε το τίμιο σκήνωμα του πάνω στην αγχώνη, πλήθος Οθωμανών πήγανε κάθε μέρα για να το δει, τόσο, ώστε δεν έμεινε κανείς από την Πόλη, που να μην πέρασε από εκεί. Και διαβάζοντας την απία της καταδίκης, πολλοί έλεγαν πως αν έπραξε όντως αυτά, καλώς και τιμωρήθηκε: ειδάλλως, αλλοίμονο σε αυτούς που τον καταδίκασαν, καθώς θα δώσουν λόγο την ημέρα της κρίσεως. Κάποιες όμως Τούρκισσες γριές, με τα μπαστούνια τους χτυπούσαν τον νεκρό. Ακόμα και ο ίδιος ο Σουλτάνος, μεταμφιεσμένος, πήγε από μακριά να τον δει. Ο δε τότε Μέγας Βεζύρης Βεντερλής Αλή Πασάς⁷, πήγε έφιππος και βλέποντας το πρόσωπο του Αγίου σκυθρωπό, ανεφώνησε:

«Ω, τι αδικία».

Από δε τους χριστιανούς, κανένας δεν τολμούσε να ξεμυτίσει από το σπίτι του, ιδίως όσοι κατοικούσαν εντός των τειχών. Μόνο οι Καθολικοί του Γαλατά χάρηκαν σφόδρα για αυτήν την δυστυχία της Εκκλησίας μας, και οι ιερείς αυτών, με το που έμαθαν τα γεγονότα έψαλλαν το Te Deum [Δοξολογία].

Την τρίτη ημέρα από τον απαγχονισμό, επανήλθαν οι δήμιοι, ακολουθούμενοι από 20 Εβραίους, οι οποίοι και περίμεναν έτοιμοι, με γυμνούς τους βραχίονες, να εκτελέσουν πρόθυμα ότι και αν διαταχθούν. Οι δε δήμιοι, αφού κατέβασαν τον Άγιο από την αγχώνη, τον ξεγύμνωσαν, αφήσαντες μόνο το εσώρουχό του, και έπεπα πρόσταξαν τους Εβραίους να τον ρξουν στα βάθη της θαλάσσης. Αυτοί, έσυραν τον Άγιο από το σχομί της αγχώνης μέχρι την αποβάθρα του Φαναρίου, κρίζοντας ότι αυτά παθαίνουν οι εχθροί του Σουλτάνου. Και αφού στο σχομί έδεσαν μία μεγάλη πέτρα, τον έβαλαν σε ένα ακάτιο και τον έρριψαν στο μέσο του Κεράτιου Κόλπου.

Ο δε νέος Πατριάρχης Ευγένιος, κλαίγοντας ετέλεσε στον ναό την νεκρώσιμη ακολουθία μαζί με τους παρατυχόντες Αρχιερείς και Ιερείς.

Το σώμα του Ιερομάρτυρος, ρχνόμενο στην θάλασσα, εξαφανίστηκε, αλλά έπεπα αναδύθηκε, περικφερόμενο από τα κύματα από εδώ και από εκεί μέχρι το βράδυ της 16ης Απριλίου, όταν και κολλήθηκε στα πλάγια ενός Ελληνικού πλοίου με Ρώσικη σημαία [ενώ τα υπόλοιπα αγκυροβολημένα πλοία ήταν άλλων Ευρωπαϊκών εθνών]

που ήταν έτοιμο να αποπλεύσει για την Οδησό. Ο δε πλοίαρχος ονομάζονταν Μαρής [Μαρίνος] Σκλάβος, από την Κεφαλονιά, και φιλοξενούσε στο πλοίο του και τον Πρωτοσύγκελο του

Ιερομάρτυρος ο οποίος είχε ζητήσει καταφύγιο εκεί. Αυτός ο πλοίαρχος, βλέποντας από το κατάστρωμα τον νεκρό, ότι είχε ιερατικό ύφος και κατάλευκα μαλλιά και γένεια, τον σεβάστηκε στην κατάσταση που βρίσκονταν, γυμνό δηλαδή και άταφο. Βλέποντας δε και το σχοινί της αγκώνης, υποπτεύθηκε μήπως ήταν κάποιος από τους κρεμασθέντες Αρχιερείς, ή ακόμα και αυτός ο ίδιος ο Πατριάρχης [τον οποίον και δεν γνώριζε εκ του πλησίων]. Φώναξε λοιπόν τον Πρωτοσύγκελο για να αναγνωρίσει τον νεκρό. Εκείνος, με το που τον είδε, φώναξε:

«Ο Πατριάρχης μου! Ο Πατριάρχης μου!», και θρηνούσε γοερώς. Ο δε ευσεβής πλοίαρχος του είπε:

«Σταμάτα, μην κλας, θα τον πάρουμε και αυτόν συνταξιδιώτη».

Και την νύχτα ανέβασαν τον Άγιο στο πλοίο και αφού τον περπύλξαν με σεντόνι, τον τοποθέτησαν στα ερμάρια· και την επόμενη μέρα, με έτοιμα τα αναγκαία ναυτικά έγγραφα, έπλευσαν για την Οδησσό με φορτίο λίγο και τιμαλφέστατο.

Εξαπίας όμως των επικρατούντων εναντίων ανέμων, το πλοίο χρειάστηκε 24 μέρες για να φτάσει στην Οδησσό: μα ο Άγιος ήταν άσηπος, ακέραιος και αλώβητος. Και αμέσως, ειδοποιήθηκε ο θεοσεβέστατος και φιλέλλην Κόμης Αλέξανδρος Θεοδωρίδης, ο Λανζερών [Γενικός Διοικητής τότε της Μικράς Ρωσσίας], ο οποίος και κατέβηκε στο λιμάνι, καλώντας να πάνε ταυτόχρονα και οι πιο επίσημοι από τους εν Οδησσώ Κωνσταντινουπολίτες, τυχόν έτεροι Έλληνες και κάποιοι Καθολικοί από το Σταυροδρόμι, όσοι γνώριζαν από κοντά τον Πατριάρχη, προκειμένου να τον αναγνωρίσουν. Και συναθροισθέντες, βλέποντες τον νεκρόν να κείτεται επί της παραλίας έκλαιγαν, ομολογώντας πως αυτός είναι ο Πατριάρχης. Γράφτηκε λοιπόν εκεί επί τόπου επίσημη έκθεση για το γεγονός αυτό, που την υπέγραψαν όλοι οι παρευρισκόμενοι, και η οποία στάλθηκε αυθημερόν από τον Κόμητα στην Πετρούπολη με έκτακτο ταχυδρόμο, προκειμένου να ενημερωθεί η Κυβέρνηση. Ο δε Άγιος, ως συνηθίζονταν, στάλθηκε στο λοιμοκαθαρτήριο και από εκεί αφού τοποθετήθηκε σε καθαρό κιβώτιο, εναπετέθη σε επίσημο τόπο, όπου όλο το ημερονύκτιο έκαιγαν λαμπάδες και 2 ιερείς εκ περπρωπής αναγνώσκανε το Ευαγγέλιο.

Ο Αυτοκράτορας, με το που πληροφορήθηκε την είδηση αυτή δάκρυσε, και διέταξε αμέσως να γίνει η κηδεία του κονού των Ορθοδόξων Πατέρα με κάθε μεγαλοπρέπεια και αρμόζουσα τιμή. Τίμησε με δώρα βασιλικά το λείψανο, ήτοι με ολόχρυση Πατριαρχική στολή,

και μήτρα πολυτιμότετη, και αδαμάντινο εγκόλπιον, με τα οποία έντυσαν οι ιερείς τον Άγιον και τον τοποθέτησαν σε πολύτιμη λάρνακα, έτοιμον προς εκφορά, η οποία έγινε με τον εξής τρόπο:

Το πρωί της 17ης Ιουνίου 1821, άρχισαν να σημαίνουν οι καμπάνες των εκκλησιών. Και αμέσως ο Κόμης Λατζερών και όλες οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές πήγαν στην αυλή του λοιμοκαθαρητηρίου όπου και ήταν σε βάθρο η λάρνακα του Αγίου, περιστοιχισμένη από ιερείς, ενώ λαμπάδες και θυμίαμα καγόταν. Τρεις Αρχιερείς, ο Δύστρος Κύριλλος, ο Ειρηνουπόλεως Γρηγόριος και ο Βενδέρσιος και Ακερμανίου Γρηγόριος, έψαλλαν το Τρισάγιο και μετά τοποθετήθηκε η λάρνακα στην άμαξα.

Τότε, οι καμπάνες των Ιερών Ναών συνεχώς χτυπούσαν πένθιμα. Τα δε πλοία έχοντας μεσίστιες τις σημαίες, άρχισαν τον κανονιοβολισμό: τα δε βασιλικά ανά 101 κανονιές –όπως και το φρούριο της ξηράς-, ενώ τα εμπορικά ανά 51.

Της δε πορείας προπορευόταν μεγάλος αργυροχρυσός Σταυρός και μετά πολύφωτα ψηλά φανάρια φερόμενα από στιχαροφορούντες αναγνώστες και κατόπιν ακολουθούσαν οι σημαίες των εκκλησιών. Τέσσερις διάκονοι βάσταζαν το σκέπασμα της λάρνακος, ένας άλλος κρατούσε ψηλά την Αρχιερατική ράβδο, έτεροι δύο σε χρυσοποίκιλτα μαξιλάρια τον ιερών μανδύα και το αρχιερατικό εγκόλπιον. Κατόπιν, βάδιζαν οι ψάλτες των εκκλησιών μετά των χορών αυτών, ψάλλοντες το νεκρώσιμο, είπα αργυρό κηροπήγιο με μεγάλη λαμπάδα και καθεξής ο ιερός κλήρος. Πρώτον οι μοναχοί, μετά οι διάκονοι, οι ιερείς, οι Αρχιμανδρίτες και μετά από αυτούς οι τρεις Αρχιερείς, προπορευόμενων διακόνων φερόντων δικηροτρίκηρα και θυμιατήρια. Η δε λάρνακα του Αγίου ακολουθούσε στην άμαξα που την έσερναν έξι μαύρα άλογα, τα οποία και κρατούσαν αντίστοιχοι μαυροφορεμένοι ιπποκόμοι. Προς δε τις τέσσερις γωνίες της άμαξας, τέσσερις διάκονοι λιβάνιζαν αδιάκοπα, ενώ έξι ιερείς –ανά τρεις εκατέρωθεν- κρατούσαν τον βελουδένιο με χρυσά κρόσσια ουρανό και 12 των επισήμων Οδησισιών κρατούσαν μεγάλες καιόμενες λαμπάδες.

Πίσω από την άμαξα ερχόταν ο Κόμης Διοικητής με όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές αρχές, ως και εκ των επισήμων Ελλήνων –πριγκίπων και άλλων ευγενών των εκ Κωνσταντινουπόλεως και Μολδοβλαχίας καταφυγόντων στην Οδησό- και πλήθος πολύ του λαού, και άνδρες και γυναίκες και παιδιά, φέροντες στο δεξιό χέρι το σημείο του πένθους. Από την πόρτα του λοιμοκαθαρητηρίου, έως την πόρτα της Μητροπόλεως –μία ώρα απόσταση- ήταν παραταγμένοι εκατέρωθεν στρατιώτες, ενώ οι κοζάκοι και οι χωροφύλακες ήταν επικφορτισμένοι

με την διατήρηση της ευταξίας της παρατάξεως. Ο δε δρόμος είχε γεμίσει ασφυκτικά από κόσμο, ανεξαρτήτου κοινωνικής τάξεως, έθνους ή θρησκείας –εκτός από τους Εβραίους, οι οποίοι είχαν διαταχθεί να μείνουν κλεισμένοι στις οικίες τους. Η πομπή, στάθηκε σε τρία διαφορετικά σημεία της πόλης και έκαστος από τους Αρχιερείς διάβασε και από ένα Ευαγγέλιο.

Με αυτό τον τρόπο έφτασε η πομπή στην Καθεδρική Ελληνορωσική Εκκλησία της Μεταμορφώσεως, όπου και ο Άγιος εναπετέθη επί υψηλού καταφάλκου, καταχρυσού και βαρυτίμου, το οποίο κατασκευάστηκε δαπάναις της Μητέρας Αυτοκρατόρισσας Μαρίας Θεοδωρίδος. Οι διάκονοι θυμιάζαν αδιαλείπτως και 12 μανουάλια έκαιγαν μέχρι τέλους των λαμπάδων, ενώ η εκκλησία ήταν κατάφωτος και ολόλαμπής.

Αποτεθέντος δε του Αγίου, άρχισε η Θεία Λειτουργία την οποία ετέλεσε Πρωτοπρεσβύτερος της Εκκλησίας, συλλειτουργούντων και άλλων ιερέων. Μετά δε το τέλος αυτής εψάλλη η νεκρώσιμος ακολουθία και οι Αρχιερείς, ιστάμενοι περί τον Ιερομάρτυρα, αναγινώσκανε έκαστος κατά μέρος τα διατεταγμένα Ευαγγέλια. Μετά δε το τέλος της Ακολουθίας, ασπάστηκαν τον Άγιο οι Αρχιερείς και όλος ο κλήρος και επί τρεις ημέρες παρέμεινε προς λαϊκό προσκύνημα. Πλήθος λαού έφτανε εξεπύηδες από την Μικρά Ρωσσία, από την Μόσχα, από την Βεσσαραβία, την Ταυρίδα, την Μολδοβλαχία και ασπάζονταν μετά δακρύων ευλαβείας και πένθους τον ιερόαθλον κεκοιμημένο.

Ήταν χριστιανοί από όλα τα έθνη: Έλληνες, Ρώσσοι, Κοζάκοι, Γεωργιανοί, Δάκες, Τάταροι και οι περισσότεροι εκ' αυτών έμεναν σε σκηνές, μη ευρισκομένου άλλου χώρου. Όλο το ημερονύχτιο, ιερείς και διάκονοι, αλληλοδιαδόχως, αναγινώσκαν τα Ιερά Ευαγγέλια.

Στις 19 λοιπόν Ιουνίου και ώρα 8 το πρωί, σημανόντων των καμπάνων, τελέσθηκε η Θεία Λειτουργία, μέχρι της 10, μετά το Τρισάγιο και το μνημόσυνο και ο σοφότατος Ιεροδιδάσκαλος Κωνσταντίνος Οικονόμου ο εξ' Οικονόμων, εξεφώνησε έναν θαυμάσιο επάφιο λόγο. Στο τέλος πάλι Τρισάγιο εψάλλη και η Απόλυση.

Μετά της ίδιας τάξεως της πομπής ο Άγιος οδηγήθηκε στην Ελληνική Εκκλησία της Αγίας Τριάδος –αφού ήταν Έλληνας Πατριάρχης- και ψαλλομένου του Τρισαγίου ετάφη στο προετοιμασμένο μνημείο εν τη αυτή Εκκλησία, κατάντικρύ της Ωραίας Πύλης του νοτίου παρεκκλησίου του Αγίου Σπυριδωνος. Επί δε του μνήματος τετράγωνος ψηλός μονόλιθος κατά τον τρόπο των Βασιλικών Μαουσωλείων: επάνω δε τούτου εστάθη διαχρυσός ουρανός, ο οποίος

και έμενε μέχρι της 9 Απριλίου 1871, όπου ο Άγιος μετακομίσθηκε από την Οδησσό στην Αθήνα⁸.

Τελειώνοντας την βιογραφία του Αγίου νέου Ιερομάρτυρος Γρηγορίου του Ε΄ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μαρτυρήσαντος εν έτει 1821, οφείλουμε να αναφέρουμε προς τιμήν του Αρχιεπισκόπου Ρωσσίας κυρού Ιννοκεντίου, ότι με την πρόταση αυτού η Αγίατατη Διοικούσα Σύνοδος πάσης Ρωσσίας θέσπισε, από το ίδιο έτος κόλας, να τελείται ετήσιο μνημόσυνο του Ιερομάρτυρος Πατριάρχου στις 19 Ιουνίου. Από δε του έτους 1848, κανόνισε να ψάλλεται η Ασματική Ακολουθία του Πανενδόξου Ιερομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγόριου του Ε΄⁹.

Τας αυτού αγίας πρεσβείας Χριστέ ο Θεός ημών, ελέησον και σώσον ημάς.

ΤΕΛΟΣ ΚΑΙ ΤΩ ΘΕΩ ΔΟΞΑ

[1] Βλέπε και αυτήν να έχει δημοσιευτεί στον «Λόγιο Ερμή», του 1819. Βλέπε επίσης και Μαθά, Κατάλογος Πατριαρχών, σελ. 279, όπου ελέγχεται και καταρρίπτεται η συκοφαντία πως ο Γρηγόριος ήταν τάχα εναντίον της φιλοσοφίας και της μάθησης.

[2] Βλέπε Λόγιον Ερμή 1820, σελ. 451.

[3] Μεταξύ των αντιπροσώπων αυτών, υπήρχε ένας Αρχιερέας και ο Αβράμιος Πετρονοβιτς, πρωθυπουργός του Ηγεμόνα της Σερβίας, ο οποίος ήταν πολύτιμος ένεκα της ευσεβείας του, της πολυμαθείας του και της πολιτικής του σύνεσης. Γνώριζε δε και πολύ καλά ελληνικά και ήταν μέγας φιλέλληνας. Εκομήθη το 1862, παροικώντας στην συνοικία Τζουμπαλή και ενδόξως ετάφη.

[4] Αυτός, καθώς ως είπομεν είχε διαταγή, πήγε το πρωί στην Πύλη και ο Υπουργός Εξωτερικών του έδωσε διάταγμα το οποίο όριζε την εκλογή νέου Πατριάρχη και την έκπτωση του νυν ως απίστου και επιβουλου, δί αυτό και απαγχονίσθηκε. Ο δε Μέγας Διερμηνέας, παρατήρησε στον Υπουργό ότι με την λέξη «απαγχονίσθηκε» πιθανόν να φοβηθούν οι υπόλοιποι Αρχιερείς και κανένας να μην θέλει να γίνει Πατριάρχης. Έτσι, η λέξη αυτή άλλαξε σε «ετιμωρήθηκε».

[5] Τέσσερις μέρες πριν το Πάσχα, ο Αρχισατράπης είχε ζητήσει από τον Σεχούλ –Ισλάμη, ρήτρα [φετρά], ώστε και νομικά να καταδικαστεί ο Πατριάρχης ως συνένοχος και αίτιος μάλιστα της επανάστασης των συμπατριωτών του στην Πελοπόννησο. Ο ευσυνειδητός όμως αυτός Τούρκος, ζήτησε να του φέρουν αποδείξεις για το έγκλημα για το οποίο κατηγορούταν. Επειδή όμως δεν υπήρχαν, αρνήθηκε το ζητούμενο, λέγοντας σαφέστατα και με κάθε σοβαρότητα πως ο νόμος ουδέποτε τιμωρεί τους αθώους, αντί των ενόχων συγγενών τους. Τότε τον συνέλαβαν μέσα στην νύκτα, τον πήγαν στην Χαλκηδόνα και εκεί τον θανάτωσαν. Ο διάδοχός του, αμέσως εξέδωσε την απόφαση. Αυτός, μετά από 3 μήνες, τον Ιούνιο, βλέποντας πως κινδύνευε, ζήτησε άδεια να πάει στην Μέκκα και στην Μεδίνα, προκειμένου να προσκυνήσει τα ιερά του Μωάμεθ. Πλέοντας το πλοίο μεταξύ Χίου και Ονουςσών έπεσε πάνω στον στόλο των Ελλήνων, οι οποίοι πήραν τον Σεχούλ- Ισλάμη και τον κρέμασαν από το κατάρτι του πλοίου [δύχως να γνωρίζουν ότι αυτός υπέγραψε την απόφαση για τον απαγχονισμό του Αγίου]. Αυτά, και άλλα δείγματα της Θείας Δίκης, έχει να δείξει η Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης.

[6] Την αυτή ημέρα του Πάσχα, απαγχονίστηκαν, 3 Μητροπολίτες από αυτούς που κρατούνταν στην φυλακή: ο Εφέσσου, ο Νικομηδείας και ο Αγχιάλου, αφού πρώτα πολυειδώς τους βασάνισαν, για να αλλαξοπιστήσουν. Ο δε Δερκών, ο Θεσσαλονίκης και ο Ανδριανουπόλεως απαγχονίστηκαν τον Ιούνιο [μήνα όπου ετάφη το ιερό λείψανο του Πατριάρχη στην Οδησσό]. Και συνεχίστηκαν οι θανατώσεις, όπως αυτή του Θεοδωροπόλεως στο Μεγάλο Ρεύμα [Αρναούτ-κοι], αλλά και άλλων Κληρικών. Αλλά και εκτός της Πόλης απαγχονίστηκαν, όπως ο πρώην Πατριάρχης Κύριλλος ο ΣΤ΄, στην πατρίδα του την Ανδριανούπολη, ο Σωζουπόλεως Παΐσιος, ο Γάνου και Χώρας Γεράσιμος, ο Μυριοφύτου Νεόφυτος, ο μακαριότατος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου μετά άλλων Αρχιερέων και κληρικών, ο Κρήτης Γεράσιμος μετά των συν αυτώ και πολλοί άλλοι.

[7] Αυτός, ονομάστηκε και Οκταήμερος, γιατί διαδέχθηκε τον ακνιδίως εξορισθέντα προκάτοχο του την Μεγάλη Τρίτη και εξορίστηκε και ο ίδιος την Τρίτη της Διακαιησίμου -8 μέρες δηλαδή μετά. Γιατί, είχε δείξει μεγάλο μίσος και οργή εναντίον του δεξιού χεριού του Σουλτάνου και για αυτό έπραττε ανεξέλεγκτα Χαλέτης [ο οποίος και ήταν ο σύμβουλος όλων των κατά τόπους τραγικών σκηνών κατά των Χριστιανών υπηκόων].

[8] Τα περί της κηδείας του Πατριάρχου βλέπε πλατύτερα στο έργο του Πρωτοσυγκέλου Αμβροσίου Φραντζή: Επομή της Ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος, Τόμος Γ΄, σ.σ. 243-249. Επίσης στην Εφημερίδα της Πετρούπολης [Σεπτεμβρίου 1821] και στην Γαλλική Ιστορία

του Πουκεβίλ σελ. 104 και 110. Βλέπε και επίσημα έγγραφα περί της ανακομιδής του Ιερού Λειψάνου από 6-29 Απριλίου 1871 [Εφημερίδα Φιλομαθών, αριθμοί 272-273].

[9] Από την 18 Απριλίου 1871 έκθεση της Εκκλησιαστικής Ελληνικής Επιτροπής προς το Υπουργείο αποσπώμεν τα εξής: «Εντός δε του Ναού [«Οδησσού»] φθάσαντες και επί υψώματος παρασκευασμένου τεθείσης της λάρνακος εψάλλη αύθυσ η Παννυχίς· τούτο δε πρέπει να γνωρίζει το Σ. Υπουργείον, διότι από το 1821 και μάλιστα από του 1848 απεδίδοντο τιμαί Ιερομάρτυρος εις τον Πατριάρχην Γρηγόριον, διότι και αναθήματα ανετέθεντο και λαμπάδες προσεφέροντο και κανδύλαι ακοιμήτως εκαίοντο και δεήσεις και παρακλήσεις προ της Εικόνας του σοδΐμου ετελούντο». Και τέλος: «Επικαλούμενοι δε τον Κύριον του ουρανού και της γης ίνα δια των ικεσίων και των πρεσβειών του Ιερομάρτυρος Γρηγορίου, ου το ιερόν Λείψανον απήλαυσεν ήδη η Ελλάς, σκέπη και διαφυλάττη άπαν το Ελληνικόν Γένος, όπως δυνηθή εκπληρώσαι την υπό της Θείας Προνοίας επιβεβλημένην αυτή αποστολήν, διατελούμεν ευπειθέστατο».

+Ο Αρχιεπίσκ. Φθιώτιδος ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΣ.

+Ο Αρχιεπίσκ. Ζακύνθου ΝΙΚΟΛΑΟΣ.

Οι Αρχιμανδρίται Αβέρκιος Λαμπίρης, Αγαθάγγελος Λεκόπουλος.

Γεώργιος Π. Αγγελόπουλος. Ο Γραμμ. Κωνστ. Καλοθής.